

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Systém komprehenzivní péče o zrakově postižené v ČR

**System of comprehensive care for people with visual
dsabilities in Czech Republic**

Autor práce: Bc. Dana Modráčková

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Olga Zelinková, CSc.

Praha 2013

Poděkování:

Zvláštní poděkování patří vedoucí mé práce doc. PaedDr. Olze Zelinkové, CSc. za pomoc a trpělivost. Ráda bych také poděkovala mojí matce Naděždě Modráčkové, sociální pracovníci střediska Dědina, za uvedení do tématu a pomoc s praktickou částí práce. A v neposlední řadě patří poděkování celé mé rodině za morální podporu a péči.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Systém komprehenzivní péče o zrakově postižené v ČR napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a moje práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu

V Praze dne 12.června 2014

podpis: _____

Anotace

Práce se věnuje problematice nevidomých v České republice. Popisuje péči o nevidomé jako celek od narození po stáří. Věnuje se specifickým jednotlivých věkových skupin a popisuje organizace zajišťující péči jednotlivým věkovým skupinám. Po praktické stránce popisuje problematiku současnosti, faktické fungování služeb doplněné kazuistikami a rozhovory s nevidomými.

Annotation

The thesis deals with the problem of blind people in the Czech Republic. It describes the care for the blind from their birth to an old age. It deals with the specifics of different age groups and describes organizations providing care for them. The thesis contains the current problems from the practical point of view, case studies and the interviews with blind people.

Klíčová slova

Nevidomí, později osleplí, péče o nevidomé, raná péče, vzdělávání nevidomých, rekvalifikace, rehabilitace, organizace poskytující péči

Keywords

Blind, later became blind, care for the blind, early care, education of the blind, retraining, rehabilitation, care organizations

Obsah

Úvod	7
1. Význam péče o osoby se zrakovým postižením	9
2. Péče o osoby se zrakovým postižením v raném a předškolním věku	12
2.2. Tyflorehabilitace v raném a předškolním věku	12
2.3. Kojenec	12
2.3.1. Batole	14
2.3.2. Mladší předškolní věk	16
2.3.3. Starší předškolní věk	17
2.4. Raná péče	18
2.4.1. EDA, o. p. s.	19
2.5. Předškolní vzdělávání	21
2.6. Problémy současnosti	22
2.6.1. Kazuistika	23
3. Péče o osoby se zrakovým postižením ve školním věku	26
3.2. Specifika výuky dětí se zrakovým postižením	27
3.3. Povinné školní vzdělávání osob se zrakovým postižením	30
3.4. Středoškolské vzdělávání osob se zrakovým postižením	33
3.5. Vysokoškolské vzdělávání osob se zrakovým postižením	35
3.6. Vzdělávání současnosti	37
3.6.1. Kazuistika ZŠ	38
3.6.2. Rozhovor SŠ	41
3.6.3. Rozhovor VŠ	45
4. Péče o osoby se zrakovým postižením v produktivním věku	47
4.2. Tyflorehabilitace osob v produktivním věku	47
4.2.1. Komprehenzivní tyflorehabilitace dospělých osob se zrakovým postižením	48
4.3. Organizace poskytující péči v ČR	50
4.3.1. Sjedenená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS)	50
4.3.2. Tyfloervis, o. p. s.	52
4.3.3. TyfloCentra	53

4.3.4.	Dědina, o. p. s.	53
4.3.5.	Další organizace a fondy	55
4.4.	Problémy současnosti, se kterými se potýkají dospělí se zrakovým postižením.....	56
4.4.1.	Rozhovor – samostatné podnikání.....	57
4.4.2.	Kazuistika – chráněné pracovní místo.....	60
5.	Péče o osoby se zrakovým postižením ve stáří.....	63
5.2.	Tyflorehabilitace ve stáří	63
5.3.	Organizace poskytující péči.....	65
5.3.1.	Palata	65
5.3.2.	Domov Chrlice	65
	Závěr.....	67
	Seznam užitých zdrojů.....	69

Úvod

Výběr tématu mé diplomové práce byl ovlivněn mnoha faktory. Jedním z nich byla má bakalářská práce, kterou jsem měla potřebu rozšířit a obohatit si tím své zkušenosti a dosavadní praxi. Ovšem hlavním důvodem byl fakt, že již několik let pracuji ve středisku pro nevidomé Dědina a s komunitou nevidomých se stýkám prakticky od dětství. Ovšem má dosavadní praxe je zaměřena především na dospělé osoby se zrakovým postižením, proto jsem se rozhodla prostřednictvím diplomové práce rozšířit své pole působnosti a zaměřila jsem se na všechny věkové kategorie osob se zrakovým postižením. Doufám, že nově nabyté informace využiji nejen jako teoretické informace, ale především v práci s klienty.

Cílem práce je seznámit čtenáře s uceleným systémem rehabilitace, který funguje na území České republiky. Vzhledem k mému poli působnosti a omezením této práce jsem se rozhodla zaměřit poskytované služby pouze na oblast Prahy a Středočeského kraje. Teoretická část práce je obohacena o vlastní poznatky, zkušenosti a postřehy z mé osobní praxe. Ty jsou podpořeny řadou kazuistik a rozhovorů s osobami se zrakovým postižením, které se v posledních letech byly nuceny obrátit na jakoukoli ze služeb určených pro zrakově postižené.

Práce je dělena podle jednotlivých věkových kategorií. Po popisu významu péče a legislativním vymezení a kompetencí v práci se zrakově postiženými následují jednotlivé kapitoly věnující se specifickým péči o zrakově postižené podle věku.

Druhá kapitola se věnuje rané péči, popisují zde především péči o novorozence a děti v předškolním věku. Tato kapitola je zaměřena především na popis činností, které je vhodné s dítětem procvičovat. Obsahuje také výčet aktivit, které by mělo dítě vzhledem ke svému věku a hendikepu zvládat.

Třetí kapitola je zaměřena na vzdělávání dětí se zrakovým postižením. Jsou uvedeny dva základní způsoby vzdělávání, tedy integrace a speciální školství. V kapitole jsou popsány postupy práce v jednotlivých hodinách, přizpůsobeny práci s dítětem v integraci. V práci jsou zmíněny základní a střední školy pro osoby se zrakovým postižením fungující na území hlavního města Prahy. Praktický vhled je zaměřen nejen na speciální školy pro zrakově postižené, ale také na začlenění integrovaných dětí.

Čtvrtá kapitola se věnuje problematice osob v produktivním věku, především osobám po ztrátě nebo vážném poškození zraku. V kapitole jsou vedle postupů komprehenzivní tyflorehabilitace popsány i možnosti další reintegrace později osleplých do majoritní společnosti.

Poslední, pátá kapitola popisuje problematiku zrakově postižených v seniorském věku. Zde jsou, vzhledem k jejich omezenému množství, popsány domovy pro seniory se zrakovým postižením na území celé České republiky. Faktem zůstává, že ne všichni senioři se zrakovým postižením přebývají v těchto specializovaných zařízeních, a to nejen kvůli omezené kapacitě, ale také kvůli neblahému vlivu na změnu prostředí (velká část seniorů, kteří přijdou o zrak, zůstává ve stávajícím prostředí – pokud je to možné).

Věřím, že má práce bude pro čtenáře přínosem nejen jako ucelený souhrn informací o péči o osoby se zrakovým postižením, ale také jako alespoň částečný vhled do současné problematiky zrakově postižených pro osoby, které se s ní nikdy nesetkaly.

1. Význam péče o osoby se zrakovým postižením

Při práci s jakýmkoli klientem je třeba pracovat s jeho vnitřním světem. Jak uvádí Matoušek (2005) ve své knize, každý si po narození tvoříme svůj vlastní svět, věci a lidé v něm dostávají konkrétní podobu na základě zájmů, možností a schopností jednotlivce. Každý si tedy svůj svět tvoříme individuálně podle našich zájmů. Při práci s klientem je důležité uvědomit si tento fakt a nevnučovat klientovi vlastní svět s tím, že je dobře fungující, a tudíž lepší. Tímto způsobem v minulosti fungovala institucionalizovaná péče. U klientů s těžkým mentálním postižením může být tato péče přínosná, ale u klienta s lehkým hendikepem je naprosto nedostačující. Hlavním cílem současné sociální práce je pracovat s již existujícím klientovým světem a podpořit klienta tak, aby si pomohl sám.

Jak uvádí Kopáčková (in Matoušek 2005), v současné době nelze zjistit přesný počet zdravotně postižených v České republice. Jednou z překážek je ochrana osobních údajů, informace o druhu a stupni postižení nesmí poskytovat ani lékaři. Přibližný odhad počtu postižených osob můžeme odvodit z údajů úřadů, které vyplácejí důchody, příspěvky na péči a další příspěvky spojené s invaliditou. Tyto údaje však nejsou spojené s druhem a stupněm hendikepu. Rovněž při tomto zjišťování údajů mohou vypadnout lidé s postižením v seniorském věku a lidé s lehčím postižením, kterým nebyl invalidní důchod uznán. Proto nelze určit přesný počet zdravotně, potažmo zrakově postižených v ČR, odhaduje se na 60 tisíc obyvatel, z toho se u 17 tisíc obyvatel jedná o vážnou poruchu zraku.

Hlavní preferencí všech zdravotně postižených lidí je vést „normální“ život, mít vlastní bydlení, rodinu, mít své společenské uplatnění. A s tím souvisí i právo na přiznání odlišnosti.

Při práci se zrakově postiženými se setkáváme s celou řadou specializovaných oborů, jako je oftalmologie, tyflopédie, tyflopsychologie a mnoho dalších. Ve 20. letech minulého století k již zmíněným přibyla ještě tyflogie jako věda o zrakově postižených. Tyflogie ovšem nezkoumá poškození oka nebo psychický stav u zrakově postiženého tak, jak je tomu u oftalmologie a tyflopsychologie. Tyflogie zkoumá potřeby osob se zrakovým postižením, praktické problémy, se kterými se tito lidé setkávají, a v neposlední řadě také kvalitu života.

Tyflogie v podstatě shromažďuje informace o potřebách a komplikacích, se kterými se zrakově postižení potýkají, a tím pomáhá cílenější a preciznější práci dalších oborů, jako je například tyflorehabilitace. Tyflogie má metodologický význam, přesně a

metodicky zkoumá problémové oblasti osob se zrakovým postižením, čímž usnadňuje formulaci cílů a programů pro tyflorehabilitaci. V neposlední řadě má význam vzdělávací, ať už pro stávající pracovníky v oblasti tyflorehabilitace, nebo pro studenty tohoto oboru. (Jesenský 2007)

Principy tyflorehabilitace představují soubor požadavků potřebných k řešení problémů osob se zrakovým postižením. Jsou odvozovány z poznatků somatologického, sociologického, psychologického, politologického, právního a pedagogického charakteru. Jesenský (2007) uvádí pět principů tyflorehabilitace:

- *Princip nezávislosti, rovných šancí a partnerství osob zrakově postižených* – Významem tyflorehabilitace je rozvíjet schopnosti a dovednosti osob se zrakovým postižením tak, aby se mohly vyrovnat zdravým jedincům. Nejedná se pouze o rozvoj lidských zdrojů, ale také o technické zázemí a ekonomické podmínky (například konkurenceschopnost, finanční gramotnost, ...). K nezávislosti zrakově postižených je ovšem třeba jejich aktivní přístup a snaha o začlenění do společnosti, není možné požadovat aktivizaci a přitom se sám nesnažit.
- *Princip subsidiarity osob se zrakovým postižením* – Tento princip vyžaduje, aby tyflorehabilitace probíhala tam, kde to má význam, například v rodině, v místě bydliště nebo zaměstnání. Jesenský ovšem připouští, že základy tyflorehabilitace lze vyučovat institucionálně, tedy pobytovou formou, kde je rehabilitace intenzivnější a doba jejího trvání se může významně zkrátit.
- *Princip tolerance, empatie, enkulturace a asertivity osob se zrakovým postižením* – Tento princip představuje seskupení hodnot, které umožňují harmonii soužití osob se zrakovým postižením a majoritní společnosti. Zde je třeba v rámci tyflorehabilitace podporovat zdravé sebevědomí jedince.
- *Princip integrace a normalizace* – V rámci tyflorehabilitace dochází k seznámení a osvojení světa „vidících“. Pokud bude osoba se zrakovým postižením žít pouze ve „světě nevidomých“, nemůže nikdy být úplně integrována. Úkolem sociální rehabilitace je vybavit osobu zrakově postiženou hodnotami majoritní společnosti, tak aby nedošlo k vyloučení jedince ze společnosti.
- *Princip facilitace* – usnadňování a podpory – Významný především u široké veřejnosti, která musí přijmout fakt, že osoba se zrakovým znevýhodněním nemůže mít srovnatelné schopnosti jako osoba zdravá. K vyrovnání tohoto rozdílu

je třeba řada speciálních opatření, technik a postupů, jako je reedukace zraku, rozvoj kompetencí klienta a další.

Součástí Ústavy České republiky je také Listina základních práv a svobod. Ta zaručuje všem lidem svobodu a rovnost, dále je zde zakotvena ochrana života a rovnost příležitostí zdravotně a jinak znevýhodněných.

Dalšími zákony, o kterých je důležité se zmínit v souvislosti péče o zrakově postižené:

- *Zákon č. 472/2011 Sb.* o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn – zákon především ukládá povinnost vzdělávání všech občanů České republiky.
- *Zákon č. 155/1995 Sb.* o důchodovém pojištění - zajišťuje pojištěncům důchodového pojištění výplatu starobního, invalidního, vdovského, vdoveckého a sirotčího důchodu.
- *Zákon č. 187/2006 Sb.* o nemocenském pojištění - nemocenská je vyplácena po dobu nemoci, nejdéle však 380 kalendářních dní. Výplata nemocenské často předchází výplatě starobního důchodu u osob později osleplých.
- *Zákon č. 108/2006 Sb.* o sociálních službách - uzákoňuje nárok na příspěvek na péči a jeho výši. Příspěvek na péči pobírá velká část zdravotně postižených. Dále zákon obsahuje výčet sociálních služeb a podmínky jejich poskytování. O přesných službách bude zmínka u jednotlivých věkových skupin.

2. Péče o osoby se zrakovým postižením v raném a předškolním věku

Nevidomé dítě má velmi ztížený kontakt s jedinci svého věku. Myšlení a praktické zkušenosti jedince nepřesahují do oblasti uvědomění si vlastního postižení. Dítě nezná jiný život než život s postižením a vzhledem k omezenému kontaktu s jedinci jeho věku nemá ani v prvních letech života srovnání, proto není třeba psychoterapie. Ta je ovšem velmi vhodná u rodičů dítěte stejně jako tyflorehabilitační výcvik. V tyflorehabilitaci by se měla velká pozornost věnovat smyslové výchově, technikám reedukace a kompenzace vidění a technikám bezpečného pohybu dítěte. Dítě by se mělo vést k maximální možné samostatnosti. V raném věku je vhodná výchova v rodině a centrech rané péče, v předškolním věku se doporučuje, aby dítě navštěvovalo mateřskou školku buď speciální, nebo integračního typu. Velmi stresujícím faktorem je nadměrné množství vyšetření, především vyžadované ze strany rodičů, ve snaze najít léčbu pro jejich dítě. (Jesenský 2007)

2.2. Tyflorehabilitace v raném a předškolním věku

Josef Smýkal (1988) rozděluje období vývoje dítěte před vstupem na základní školu na čtyři kategorie, a to kojenecké období, batolecí období, mladší předškolní věk a starší předškolní věk. Nyní se budu podrobněji věnovat jednotlivým obdobím vývoje, především jejich specifikům u zrakově postižených dětí.

2.3. Kojenec

Kojenecký věk se určuje do jednoho roku věku dítěte. Toto období je však důležité rozdělit do ještě kratších časových úseků vzhledem k rychlému vývoji kojence. Jako novorozenec je označováno dítě do věku tří až čtyř měsíců, do dvanácti až čtrnácti měsíců hovoříme o nemluvněti. (Smýkal 1988) Ve výjimečných případech se tyto hranice dají posouvat především u předčasně narozených dětí nebo u dětí zanedbávaných. Hranice nejsou stanoveny biologickým věkem dítěte, ale jeho vyspělostí a stupněm vývoje. V tomto věku se děti vyvíjejí individuálně a začínají být patrné rozdíly v prožívání,

chování a celkovém vývoji. Dítě velmi vnímá podněty, které k němu z okolí přicházejí, proto je třeba poskytnout dítěti dostatečné množství podnětů bez ohledu na jeho postižení.

Cílem rehabilitace dětí v takto raném věku je vedení k plné samostatnosti a zapojení do produktivního života v dospělosti. Smýkal (1988) uvádí, že začít se soustavnou výchovou u dětí až v předškolním věku je příliš pozdě, podle jeho zkušeností je třeba začít se dítěti věnovat co nejdříve po jeho narození. Na druhou stranu Smýkal také uvádí, že ve velmi raném věku nelze u dítěte změřit zrakovou ostrost, i přes nejistotu u rodičů však doporučuje zacházet s dítětem tak, jako by poškození zraku mělo, a začít s rehabilitací.

Smýkal (1988) popsal několik zásad správné a efektivní péče o zrakově postižené dítě. Jednou z nejdůležitějších je vlídná a laskavá řeč a doteky. Vše, co s dítětem děláme, je třeba doprovázet vlídným slovem, ač dítě tomu, co říkáme, nerozumí, vnímá vlídný matčin hlas a ví, že se něco bude dít. Není náhle překvapeno a šokováno například při přebalování. Vlídým slovem a doteky se upevňují i vztahy mezi dítětem a matkou, které se u vidících dětí vytvářejí očním kontaktem.

Pohyb

Pohyb u novorozence rozvíjíme záměrně tím, že mu hýbeme končetinami a vkládáme mu do rukou různé předměty, ať už zajímavé materiálem, nebo tím, že hrají. Kolem třetího měsíce si dítě začne uvědomovat samo sebe a své okolí, u vidících dětí především prostřednictvím zraku. U batolat se zrakovou vadou je třeba sebepoznání podpořit doteky ručiček a nožiček, k tomu můžeme použít materiály se zajímavým povrchem. Pro rozvoj zájmu o okolní prostředí jsou vhodné zvukové hračky, které zaujmou dítě (například hrací závěs nad postýlku). Dítě se vzdálenějších hraček nejprve dotýká náhodně, ale časem se z tohoto dotyku stane záměr. Velmi důležitým orgánem pro poznávání okolních předmětů jsou pro novorozence ústa.

Velmi důležitý je u novorozence i pohyb hlavičky, předcházíme jí strnulosti šíje. Vidící novorozenec pohybuje hlavičkou za zajímavými předměty, u nevidomého je dobré vytvářet zvuky (např. hračkou), které přicházejí z různých směrů a dítě za nimi hlavičku otáčí. Nejprve toto děláme, když je dítě na zádech, v pozdějším věku provádíme při „pasení hříbátek“ (dítě v poloze na bříšku a zvedá hlavičku).

Kolem šestého měsíce se dítě začíná plazit, není dobré toto období uspěchat a dítě do pohybu nutit, můžeme ho tím odradit. Při pohybu dítěte musíme dbát na jeho bezpečnost, vhodné jsou například polštářové tunely, jimiž dítěti vymezíme prostor, kudy

se může bezpečně pohybovat. Pohyb je třeba stimulovat, dítě se musí mít proč pohybovat, například za naším hlasem, za zvukem hračky, ... Při pohybu dítěte a jeho postupném sedání a vstávání dáváme pozor, aby se dítě neuhodilo do hlavičky, může poté dojít k traumatu a odmítání dalšího poznávání a pohybu.

Krmení

U nevidomých dětí zpravidla nebývá poškozen sací reflex, proto mohou být kojeny stejně jako zdravé děti. Krmení nevidomého dítěte má svá specifika. Na dítě bychom měli stále mluvit a vytvořit mu nějaký rituál před krmením, například mlaskání nebo specifický dotyk, aby poznalo, že přišel čas jídla.

V pozdějším věku je třeba podpořit žvýkací reflex dítěte, nejlépe měkkým pečivem vloženým do úst, je důležité naučit dítě, aby si jídlo samo drželo. Pro krmení lžičkou je vhodné ji nejdříve dítěti dát jako hračku, aby se seznámilo s jejím tvarem. Při samotném krmení se doporučuje nechat dítě jednou rukou kontrolovat pohyb naší ruky, postupně se tak naučí samo zacházet se lžící.

Sluchové vnímání se u novorozence vyvíjí velmi brzo, podle některých studií k vývoji sluchu dochází už v prenatálním vývoji. Proto je třeba na dítě při všech aktivitách vlnitě a klidně mluvit, ač se může zdát, že nám nerozumí, dítě vnímá melodii, rytmus a dynamiku v našem hlase.

V kojeneckém období je třeba se dítěti věnovat a tím můžeme předejít „slepeckým zlozvykům“, jako je strkání pěstí do očí, kývání hlavou a celého těla. Pokud má dítě málo podnětů, začne si hledat vlastní, které jsou mu milejší. Zlozvyků u dětí se velmi těžko zbavujeme a mohou přetrvávat až do dospělosti. (Smýkal 1988)

2.3.1. Batole

Batolecí věk se určuje od 1 do 3 let věku dítěte. Toto období se ovšem může měnit v závislosti na vývoji jedince. (Smýkal 1988)

Pohyb

Toto období je specifické tím, že se dítě začíná stavět za pomoci nábytku a začíná samo chodit. U nevidomých dětí je tento vývoj specifický, dítě déle chodí s roztaženými

nohama a přidržuje se o nábytek. Pomocí nohou mapuje prostředí a prostřednictvím nábytku se orientuje, nevidomé dítě není schopno jít delší dobu rovně. Nevidomé dítě neví, jak dospělí chodí, proto je třeba mu chůzi ukázat náznakem pohybu nohou. Když začne dítě chodit, je důležité rozestavět nábytek tak, aby to pro něj bylo bezpečné (př. zaopatřit ostré rohy a hrany), a toto rozestavění neměnit pro snazší orientaci dítěte v prostoru.

Mezi druhým a třetím rokem věku dítěte je třeba rozvíjet samostatný pohyb a rovnou chůzi. To můžeme nacvičit prostřednictvím zábradlí ve výšce pasu dítěte, zvukovým signálem, za kterým dítě jde, nebo chůzí podél zdi, které se dítě přidržuje. Pokud máme doma nevidomé dítě, je třeba všechny věci vracet a stejné místo, aby je dítě mohlo nalézt. Nejenže po dítěti hračky uklízíme, ale hrou ho vedeme k tomu, aby si své věci uklízelo samo.

Sebeobsluha a samostatnost

Při vedení dítěte k samostatnosti je třeba myslet na to, že dítě není schopno odkoukat od dospělých, jak se jednotlivé úkony provádějí. Proto je dobré dítě při činnostech nechat na to, co děláme, sáhnout a stále mu danou činnost popisovat, například při obouvání, oblékání nebo krmení. Všechny činnosti je dobré provádět v poloze za dítětem a tím napodobovat pohyby tak, jak je v budoucnu bude dělat samo dítě. Kolem jednoho roku (s ohledem na vývoj dítěte) můžeme začít dítě učit chodit na nočník, v počátcích je důležité dítě při této činnosti zabavit a nenechávat je samotné. Po vykonání potřeby je namísto pochvala, zrakovou kontrolu můžeme nahradit dotykem na dno nočníku, který je teplý. Při učení osobní hygieny je vhodné využít hru, například čištění zoubků panence, mytí panenky, ...

Pro další vývoj dítěte je důležité uvědomění vlastního těla. Za pomoci hry dítě ukazuje části vlastního těla, je dobré začít u hlavy a obličeje (např. Kde máš pusinku, kde máš vlásy, kde máš ouška, ...). Nejprve dítě prostřednictvím doteku s jednotlivými částmi těla seznámíme a poté je schopno ukazovat části těla samo.

Hry

Při hrách dítěte je dobré mu dávat nejen ozvučené nebo běžně dostupné hračky, ale také běžné předměty z domácnosti a předměty denní potřeby jako například vařečku, hrnek, botičku, ... Dítě se prostřednictvím hry naučí poznávat jednotlivé předměty. V pozdějším věku se snáze naučí s předměty zacházet a používat je. Při hrách je třeba

dítěti nejprve věc ukázat, aby se s ní mohlo seznámit, a až poté si s ní hrát. Například ozvučený míč (s rolničkou uvnitř) - nejprve dítěti ukážeme, jaký má tvar a jak se může po podlaze kutálet, a až poté si s ním budeme míč vsedě posílat. (Smýkal 1988)

2.3.2. Mladší předškolní věk

Smýkal rozděluje předškolní věk na mladší a starší předškolní věk.

U mladšího předškolního věku se jedná o období 3 – 5 let věku dítěte. Dítě prochází vývojovou etapou, kdy se vyraňují jeho individuální dovednosti a charakterové vlastnosti.

Pohyb

Od třetího roku věku dítěte je třeba podporovat jej v samostatném pohybu a poznávání okolí. Není dobré dítě všude přenášet a omezovat samostatný pohyb na prostor postýlky nebo ohrádky. Poznáváním okolí a nových věcí zabráníme vzniku již zmíněných „slepeckých zlovyků“ nebo stereotypů, jako je kývání hlavy nebo celého těla. Dítě může provádět drobné cviky, jako je dřep, poskakování a podobně, vše je ovšem potřeba konzultovat s očním lékařem.

Kolem třetího roku by se dítě mělo po bytě pohybovat zcela samostatně, na ulici pouze při držení za ruku rodičů. Samostatný pohyb na ulici můžeme nacvičovat v klidných částech, kde dítěti můžeme zajistit bezpečnost. S dítětem také cvičíme rovnováhu, například náklony při sezení na klíně.

Mezi čtvrtým a pátým rokem by dítě mělo umět základy samostatného pohybu venku. Mělo by zvládat chůzi podél rovné stěny, při ukázání směru by dítě mělo být schopné jej udržet, chůze tam a zpět po stejné dráze, chůze do čtverce a trojúhelníku s návratem do stejného bodu, dítě jde za signálem, který se pohybuje.

Pro zlepšení pohyblivosti dítěte můžeme zapojit drobná cvičení, jako je zvedání rukou, skákání, přeskokování a přelézání různých předmětů, ... Dítě v tomto věku by mělo umět udržet rovnováhu ve stoji s nohama mírně rozkročenýma i úplně u sebe.

V prostorové orientaci by dítě mezi čtvrtým a pátým rokem mělo poznat jednotlivé kusy nábytku a vědět, jak stojí a jak se používají, například dítě pozná, kde je u židle opěrka, a umí si na ni správně sednout. Pro rozvoj jemné motoriky může dítě navlékat větší korálky na bužírku, pokud nejsou korálky vhodné, dají se nahradit kroužky. Pokud má dítě

staršího sourozence, může projevit zájem o držení tužky. Je vhodné tuto činnost podpořit. Pro psaní se hodí například propiska, jejíž čára je poté hmatatelná.

Hry

Hra dítěte v předškolním věku už má smysl, například nandává předměty na korbu vozu a jezdí s ním, ... Pro rozvoj hmatu jsou vhodné skládací kostky s různými druhy povrchů, které se skládají k sobě.

Při pozitivním vztahu k vodě je v tomto věku vhodné začít s postupným zvykáním na bazén. Dítě nemůžeme hned učit plavat, nejprve ho musíme s vodou seznámit tak, aby se nebálo ani tam, kde nestačí, samozřejmě za pomoci plaveckých pomůcek (např. kruh, rukávky, ...).

Sebeobsluha

Samostatnost v oblékání je v tomto období třeba stále podporovat, ovšem děti se zrakovým postižením se dokáží sami obléci až kolem šestého roku. Při jídle je třeba nechat dítě samostatně se najíst i přes to, že nadrobí nebo se umaže, podporujeme tím jeho zručnost. Postupně učíme dítě napichovat jídlo na vidličku za pomoci přidržení druhou rukou. Ve třech letech by dítě mělo umět používat WC a vědomě se vyprazdňovat.

Děti se v tomto věku chtějí přiblížit činnosti dospělých, jako je vaření, uklízení, ... Je dobré dítě do těchto činností zapojit, vytváříme tak pozitivní vztah k domácím pracím a pozdějšímu kvalitnímu samostatnému životu.

V tomto věku můžeme dítěti začít vysvětlovat, co to je vidět. Musíme ovšem dát pozor na plané naděje, že naše dítě vidět bude, mohlo by dojít k vytyčení nesplnitelných životních cílů a velkému zklamání při jejich nesplnění. Začínáme dítě upozorňovat na to, že když na někoho mluví, musí se k němu otočit čelem. (Smýkal 1988)

2.3.3. Starší předškolní věk

Smýkal vymezuje období staršího předškolního věku do období pěti až sedmi let věku dítěte. V tomto věku bývá dítě poprvé vážně hodnoceno, pro přijetí dítěte do mateřské školy je třeba, aby zvládalo základní sebeobslužné činnosti a orientaci v prostoru.

Pohyb

V prostorové orientaci můžeme začít se cvičením typu počítání kroků, otáčení, chůze tam a zpět stejnou trasou, podlézání, překračování, chůzi po úzkém, mírně nakloněném prkně, seskoky, válení sudů, kotrmelce (při doporučení lékaře).

Ve starším předškolním věku začínáme dítě postupně učit chodit se slepeckou holí. Nejprve při hře hledá různé předměty a překážky v bytě za pomoci „kratší hole“, například vařečky. Až později může přejít na klasickou bílou hůl odpovídající délky.

Sebeobsluha

V tomto období dále rozvíjíme již zmíněné dovednosti, které můžeme obohatit a ztížit podle dovedností dítěte (např. hledání stejných předmětů v košíku,...). Těmito a dalšími cvičeními procvičujeme a dále zdokonalujeme hmat u dítěte, a tím ho připravujeme na čtení reliéfního písma.

Dítě by se už mělo samo svlékat a oblékat a také by mělo samostatně jíst, je vždy třeba dbát na rozložení potravin na talíři a dítě s tím seznámit (např. vpravo máš brambory a vlevo řízky).

V předškolním věku rozvíjíme všechny dovednosti dítěte a snažíme se podpořit jeho samostatnost. U dětí, které budou základní školu absolvovat v běžné škole, je vhodné ještě před začátkem školní docházky začít s výukou Braillova bodového písma. (Smýkal 1988)

2.4. Raná péče

Poskytování rané péče je upraveno zákonem č.108/2006 o sociálních službách. V § 54 je raná péče definována takto: “Raná péče je terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.” Služba podle zákona poskytuje následující základní činnosti: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Důležitost včasné péče má nesporný vliv na vlastní vývoj dítěte. Pokud tomuto období není věnována dostatečná pozornost, může dojít k nevratným změnám jak v oblasti stimulace zraku, tak v psychickém a sociálním vývoji dítěte.

V případě, že věnujeme dostatečnou a odbornou péči dítěti v raném věku vývoje, máme možnost zmírnit či eliminovat vznikající postižení. V raném věku dítěte hraje nejdůležitější roli rodina, která zajišťuje všechny potřeby dítěte. Raná péče představuje přímou práci nejen s dítětem, ale v neposlední řadě i s rodinou, které poskytuje veškerou péči. Nikdo nezná dítě lépe než rodina, v níž vyrůstá. Proto rodiče respektujeme jako odborníky a vycházíme při práci s dítětem z jejich pozorování.

Pro zlepšení standardu kvality a udržení srovnatelných služeb ve všech zařízeních poskytujících ranou péči funguje na území České republiky Asociace pracovníků v rané péči. Tato organizace poskytuje vzdělání pracovníků rané péče, přednáškovou a publikační činnost, mezinárodní spolupráci a zprostředkovává garanci kvality služeb rané péče. (Asociace pracovníků v rané péči. [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.aprp.cz/hlavnistrana.html>)

V současné době existuje celá řada středisek pro ranou péči, v Praze zajišťuje ranou péči společnost EDA, o. p. s., která se specializuje na pomoc rodinám s dětmi se zrakovým postižením.

2.4.1. EDA, o. p. s.

Raná péče EDA působí na území hlavního města Prahy, Středočeského kraje, Ústeckého kraje a Pardubického kraje. Poskytuje ranou péči specializovanou na děti se zrakovým postižením. Služba je poskytována terénní formou v místě bydliště rodiny dítěte.

První kontakt

Rodina může o službu požádat prostřednictvím e-mailu, telefonicky nebo osobně a pracovník přijede osobně konzultovat danou situaci rodiny a možnosti poskytování služby. Nezbytnou součástí poskytování péče je vstupní prohlídka v sídle společnosti na Praze 2. Vstupní prohlídky se účastní poradce rané péče, instruktor stimulace zraku a vedoucí pracovník. Cílem vstupního pohovoru je specifikovat cílovou skupinu (péče nemůže být poskytována dítěti bez zrakové vady). Sepsání smlouvy mezi obecně prospěšnou

společností a rodinou je důležitým právním úkonem před samotným zahájením péče. Smlouva se uzavírá na dobu jednoho a půl roku, je možné ji prodloužit, nejdéle však do sedmi let věku dítěte.

Spolupráce s rodinou

Součástí práce s rodinou je vytvoření individuálního plánu, každé dítě se vyvíjí jinak a také každá rodina má jiné potřeby. V prvních schůzkách v domácnosti je tedy třeba si ujasnit, co od služby rodina očekává a jakých by chtěla dosáhnout cílů, ty se samozřejmě během práce mohou měnit.

Služba probíhá formou terénních konzultací v místě bydliště rodiny zpravidla jednou za měsíc, podle potřeby rodiny. Každá rodina má svého stálého pracovníka, se kterým může konzultovat situaci telefonicky nebo e-mailem i mimo stanovené osobní konzultace. Poradce do rodiny přináší informace a zkušenosti, jak dítě vhodně stimulovat vzhledem k jeho postižení, a snaží se je předat rodině. Dále poradce doporučí základy zrakové terapie a stimulace, doporučí vhodné hračky a hry rozvíjející dovednosti dítěte, rehabilitační a kompenzační pomůcky a odkazuje rodinu na další vhodné služby v místě jejího bydliště. Nezbytnou součástí konzultací je podpora rodičů v jejich počínání. Po celou dobu spolupráce je vedena dokumentace poskytovaných služeb, do které má rodina nárok nahlížet. Služba je poskytována zdarma.

Půjčovna pomůcek

Společnost EDA provozuje i půjčovnu pomůcek, speciálních hraček, knih a filmů, tato služba je zpoplatněna částkou 500 Kč na rok. Součástí platby za půjčovnu je odběr elektronického čtvrtletníku Raná péče, kde se rodiče doví celou řadu novinek, které mohou konzultovat při osobním setkání.

Další služby

Kromě terénních služeb poskytuje společnost EDA také služby ambulantní. Jedná se především o služby zrakového terapeuta a konzultanta pohybového vývoje. Na konzultace je třeba se předem závazně objednat. Konzultace pohybového vývoje je poskytována zdarma a je ji možné objednat jako terénní službu. Zraková terapie je prováděna pouze ambulantně v sídle společnosti, tato služba je klientům rané péče

poskytována jednou ročně zdarma, při častějších návštěvách nebo konzultacích dětí starších sedmi let je služba zpoplatněna.

Pracovníci rané péče pomáhají rodině při jednání na úřadech, vyřizování dávek sociální podpory a získávání pomůcek, při výběru vhodné formy zařízení pro předškolní vzdělávání, při návštěvě lékaře. (Raná péče EDA. [online]. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: <http://www.ranapece.eu/praha>)

Kontakt

Trojická 2/387

Praha 2

128 00

Tel, fax: 224 826 860

mobil: +420 724 400 820

e-mail: paha@ranapece.eu

www.ranapece.eu/praha

2.5. Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání dětí se zrakovým postižením probíhá v běžných mateřských školách formou integrace nebo v mateřských školách pro zrakově postižené

Legislativně je tato problematika vymezena zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a vyhláškou č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Vyhláška určuje specifika speciálního vzdělávání v mateřských školách pro zrakově postižené, jako jsou počty dětí a žáků ve třídě, zvláštnosti organizace škol a podmínky zařazování dětí a žáků do škol. Legislativní podmínky pro integraci žáků se zrakovým postižením do předškolních a školských zařízení jsou vyjádřeny zákonem 561/2004 Sb., na který navazuje vyhláška č. 14/2004 Sb., o předškolním vzdělávání.

Rámcový vzdělávací plán pro předškolní vzdělávání určuje následující podmínky vyhovujícího vzdělávání zrakově postižených dětí takto:

- dítěti je zajištěno osvojení specifických dovedností zaměřených na samostatnost a sebeobsluhu;
- prostředí je bezbariérové a pro dítě maximálně bezpečné (s ohledem na zrakové postižení);
- dodržování předepsané zrakové hygieny;

- vytváření nabídky alternativních aktivit;
- jsou využívány vhodné kompenzační pomůcky a hračky;
- počet dětí ve třídě je snížen;
- zajištěna přítomnost asistenta pedagoga (podle míry a stupně postižení).

Nováková (in Vítková, 2004) vymezuje oblasti zaměření nácviku specifických dovedností dětí se zrakovým postižením v mateřské škole takto:

- rozvoj zrakových funkcí;
- rozvoj sluchového vnímání;
- rozvoj hmatového vnímání;
- rozvoj čichu a chuti;
- rozvoj řeči;
- rozvoj estetického vnímání;
- nácvik orientace a samostatného pohybu;
- nácvik sebeobsluhy.

Vzdělávání dětí se zrakovým postižením probíhá v multiprofesním týmu, pedagogové spolupracují s dalšími odborníky a využívají služeb školských poradenských zařízení, např. speciálně pedagogických center a pedagogicko-psychologických poraden.

V Praze poskytuje předškolní vzdělávání dětí se zrakovým postižením Speciální MŠ pro děti s vadami zraku a řeči se sídlem na Praze 4 a MŠ pro zrakově postižené - při Škole Jaroslava Ježka se sídlem na Praze 1.

2.6. Problémy současnosti

S problematikou rané péče a předškolního vzdělávání dětí se zrakovým postižením nemám vlastní zkušenost. Veškeré mé informace jsou zprostředkované. Myslím si, že dostupnost rané péče a předškolního vzdělávání dětí se zrakovým postižením je v ČR dostačující, ovšem kvalita péče záleží především na aktivitě, zájmu a všímatosti rodičů. V případě, že sám rodič má zrakovou vadu, je podle mého názoru o dítě postaráno více, a to už od narození. Rodič má vlastní zkušenost a kontakt s odborníky ještě v období před narozením dítěte. V případě narození nevidomého dítěte vidícím rodičům nebo poškození zraku dítěte hned po narození (př. pálení sítnice v inkubátoru, ke kterému docházelo v minulých letech) si myslím, že je péče také zajištěna dostatečně. Hlavně kvůli včasné

diagnostice už v porodnici, kde proběhne řada vyšetření a předání kontaktu na další specialisty rodičům. Podle mého názoru je největší riziko nechtěného zanedbání péče o dítě s lehkou zrakovou vadou u vidících rodičů. Ti si vady v počátku nemusejí všimnout nebo může být přehlédnuta praktickým lékařem a matka označena za příliš starostlivou. Rodiče dětí se vždy v první řadě obrací na dětského lékaře a v případě odmítnutí nekontaktují další odborníky. V případě nevšímavosti a nezájmu rodičů může dojít k zanedbání včasné diagnostiky a zahájení zrakové terapie velmi snadno.

2.6.1. Kazuistika

Touto kazuistikou bych chtěla přiblížit fungování rodin, kde mají oba rodiče zrakové postižení. Rodina z uvedené kazuistiky bydlí na maloměstě nedaleko Prahy, kam velmi často dojíždí ať už za prací, nebo zábavou. Velmi mě překvapilo, jak rodina zvládá péči o vidící dítě bez větší pomoci z okolí nebo rodiny.

Rodinná anamnéza

Matka

Rok narození – 1972

Vzdělání – základní

Zdravotní stav – úplná slepota způsobená poškozením zraku v inkubátoru

Otec

Rok narození – 1972

Vzdělání – odborné učiliště

Zdravotní stav – praktická slepota způsobená poúrazovým stavem

Zaměstnání – neviditelná výstava v Praze

Dcera

Rok narození – 2013

Zdravotní stav – u dítěte nebyla zjištěna žádná zraková vada

Sociální anamnéza

Rodina žije v samostatném bytě, který je přistavěný k rodinnému domu rodičů otce. Byt má vlastní vchod a veškeré vybavení. Rodiče otce se snaží rodině s péčí o domácnost a dítě pomoci, ale rodiče preferují soběstačnost ve všech směrech, proto sami pomoc z okolí minimalizují na nejmenší možnou míru. Se sourozenci se rodina stýká velmi málo vzhledem k velké vzdálenosti. Jediný, s kým se stýkají častěji a kdo jim pomáhá s případnými opravami domácnosti, je bratr matky. Veškerou starost o domácnost a malou dceru zvládají rodiče sami.

Rodinný život

Otec s matkou jsou sezdáni a rodičovství bylo plánované. Vzhledem k tomu, že ani jeden z rodičů nemá zrakové postižení způsobené genetickou vadou, dalo se předpokládat, že dcera bude zdravá. Jak uvedla matka: „Kdyby to jeden z nás měl genetické, nikdy bych do toho nešla.“ Ze strany okolí se rodiče nesetkali ani s negativními, ani s pozitivními ohlasy ohledně plánovaného rodičovství, všichni to brali jako jejich vlastní rozhodnutí a nesnažili se jim nic vymluvit. Podle matky by to prý ani nebylo možné.

Ještě před porodem matka několikrát navštívila Tyfloservis Praha, kde ji zaměstnankyně seznámili s plínkami a dalšími nezbytnostmi, bohužel Tyfloservis není na tuto službu uzpůsoben, proto ukázky probíhaly formou improvizací. Přínosné bylo, že jedna ze zaměstnankyň přivedla na konzultaci vlastní dítě a matka si mohla přebalování vyzkoušet v reálné situaci. Zjistila ovšem, že mnohem snazší je dítě vždy vykoupat než ho otírat vlhčenými ubrousky.

V porodnici byl s matkou i otec, personál byl seznámen s jejich zrakovou vadou. Po porodu sestry ukázaly matce, jak o dítě pečovat a jak jej koupat, tak jako každé matce, doma se ovšem osvědčil jiný postup koupání než ten, který byl doporučen v porodnici.

Z porodnice přivezl matku její bratr s ženou, ti se ovšem zdrželi jen do druhého dne a poté se matka o dítě starala sama, jak sama říká, ani doma nikoho nechtěla. S většinou překážek se rodina vypořádala sama pouze za pomoci rad od okolí (většinou zrakově postižené matky s odrostlejšími dětmi), které si matka přizpůsobila vlastním potřebám. Péči poskytoval pouze místní dětský lékař, ke kterému matka s dcerou pravidelně docházela. Jediné, co rodiče nezvládají, je stříhání nehtů, které v prvních měsících prováděla zdravotní sestra a dnes prarodiče, kteří bydlí ve společném domě.

Největší problém měla matka s vozením kočárku, pro tahání za sebou není kočárek stavěný a vyjíždí z dráhy, což je v místech, kde není chodník, značně nebezpečné. V prvních měsících chodila matka na veškeré procházky a cesty s doprovodem, protože nebylo možné kočárek bezpečně ovládat. Poté si matka pořídila vak na dítě a nosila dceru na břiše pod bundou. Dnes, když je dceři víc než jedem rok, byla rodina nucena koupit krosnu, která je pro větší dítě pohodlnější. Vzhledem k tomu, že dítě začíná chodit, pořídila si matka s předstihem kšíry s vodítkem kvůli bezpečnosti dítěte.

Rodina žije na vesnici nedaleko Prahy, kam jezdí za prací, na nákupy a matka s dcerou také do dětského centra. Jediné služby, které matka využívá, jsou doprovody od Okamžiku, o. p. s., hlavně doprovody při delších výletech a při nákupech oblečení a potřeb pro dítě. Nejvíce by matce vyhovovala stálá asistentka pro všechny služby. Bohužel dosavadní asistentka odešla na mateřskou dovolenou, proto teď matka hledá prostřednictvím Okamžiku novou.

Problém, se kterým se matka v současné době potýká, je prohlížení obrázkových knížek s dcerou. Matka si jednotlivé stránky označuje buď Braillovým písmem, nebo pomocí čipů, bohužel dcera většinou označení sundá. Do budoucna bude matka potřebovat pomoc především s doučováním a psaním domácích úkolů, až dcera nastoupí do první třídy.

Finanční situace rodiny je uspokojivá, splácejí půjčku, kterou si vzali na přístavění domu, a finance jim vycházejí pouze na provoz domácnosti. Především z finančního hlediska rodina neplánuje druhé dítě.

3. Péče o osoby se zrakovým postižením ve školním věku

Ztráta nebo těžké poškození zraku není důvodem nesplnění povinné školní docházky. V České republice je základní vzdělávání dětem se speciálními potřebami umožněno buď formou integrace v běžné škole, nebo ve speciálních školách pro zrakově postiženou mládež, ty ve většině případů poskytují internátní ubytování.

Speciální školy nabízejí nejen specifické vybavení pro žáky se zrakovým postižením, ale také vysokoškolské vzdělání učitelů v oboru tyflopédie. To umožňuje na základní škole provádět odbornou tyflorehabilitaci.

Vedle speciálních škol se děti se zrakovým postižením mohou vzdělávat v běžných školách, tzv. integrace. Integrace v České republice funguje již déle jak deset let, bohužel ještě není zcela jasné, jak by v těchto podmínkách měla správně fungovat tyflorehabilitace integrovaných dětí. Podle ideálního plánu by ji měl provádět Tyfloservis, o. p. s., nebo jiná tyflorehabilitační instituce. V realitě je toto možné pouze ve velkých městech, kde Tyfloservisy působí, vzhledem k malému množství zaměstnanců není možné, aby pracovníci dojížděli do všech škol v republice. (Jesenský 2007)

Přijetí žáka do běžné školy závisí na rozhodnutí ředitele, který by tento fakt měl konzultovat s pedagogy. Dále by v případě přijetí měl pedagogům přímo pracujícím se dítětem se zrakovým postižením poskytnout náležité školení a seznámení s danou problematikou a specifiky výuky jednotlivých předmětů. (Vítková 2004)

Legislativně je vzdělávání žáků se zrakovým postižením zakotveno v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Dále je upravuje vyhláška č. 147/2011 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, kterou se mění vyhláška č. 73/2005 a vyhláška č. 116/2011 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb.

Integrovaný způsob výuky dětí se zrakovým postižením vyžaduje zajištění komplexní sociálně-pedagogické péče a podpory nejen dětem, ale také rodině a učitelům zajišťujícím vzdělání. Za tímto účelem byla zřízena speciálně pedagogická centra pro zrakově postižené. Poskytují služby dětem a mládeži s vadou zraku od tří let věku až do dokončení procesu vzdělávání (nejčastěji do devatenácti let).

Speciálně pedagogická centra pro zrakově postižené se zabývají přípravou podkladů pro orgány státní správy, návrhy individuálních vzdělávacích plánů, pedagogickou a psychologickou diagnostikou, poradenstvím rodičům a učitelům dětí se zrakovým postižením a osvětovou činností. Činnost centra se realizuje ambulantně, návštěvami pracovníků v přirozeném prostředí dětí (škola, rodina, ...).

Na centrum se také mohou obrátit učitelé, kteří mají ve svých třídách integrované zrakově postižené dítě. Je jim poskytnuta odporná rada a pomoc ohledně stylu výuky a výběru vhodných kompenzačních pomůcek, vybrané pomůcky je možné v centru také zapůjčit. (Nováková in Vítková 2004)

3.2. Specifika výuky dětí se zrakovým postižením

Třída je pro žáka místem, kde získává mnoho nových informací a také sociálních kontaktů, chce-li se na dění ve třídě podílet, musí se v ní dobře orientovat. Zde je vhodné seznámit i ostatní žáky ve třídě se specifickými potřebami nevidomého žáka (např. přemísťování lavic, uklízení věcí – nebezpečí zakopnutí o aktovky, každá věc má své dané místo, aby ji nevidomý mohl najít,...)

Dítě se zrakovým postižením by si mělo samo vybrat pro něj nejvhodnější místo ve třídě. Výběr místa má několik specifík:

- *Osvětlení* – některá onemocnění se vyznačují přecitlivělostí vůči světlu, u jiných je zase vhodné přisvětlení pracovní plochy, vše závisí na druhu zrakové vady.
- *Tabule* – pokud má žák zbytek zraku, je dobré, aby na tabuli dobře viděl, také učitel by měl dbát na čitelnost písma, čistotu tabule a vhodný kontrast písma.
- *Přístup k pomůckám* – dítě by mělo mít vyhrazenou zamykatelnou skříňku na své speciální pomůcky, ta by měla být na takovém místě, aby si pomůcky mohl kdykoli brát a nerušil tím třídu.
- *Pracovní stůl* – vzhledem k velkému množství kompenzačních pomůcek potřebuje dítě větší prostor, než je běžná lavice. Negativem samostatného místa je izolace dítěte od okolní třídy.

Při používání optických kompenzačních pomůcek je nespornou výhodou možnost okamžitého čtení textu a zapojení dítěte do skupinové práce a především možnost zvětšení

textu tak, jak žák vzhledem ke zrakovému postižení požaduje. Nevýhodou je složitá orientace v textu a vzhledem k velikosti některých optických pomůcek také již zmíněná izolace od spolužáků.

Někteří zrakově postižení žáci mají sníženou schopnost psát především proto, že nevidí linku, kterou napsali, a také řádky, na které mají psát. Proto je vhodné psát místo propiskou tlustým fixem a umožnit dítěti psát velká písmena, ty by se ovšem v průběhu výuky měla zmenšovat, pokud to dovolí poškození zraku.

Třída by neměla být omezována přítomností dítěte se zrakovým postižením, mohlo by to vést k jeho sociálnímu vyloučení. Například při sportovních akcích nebo projekcích filmů a dokumentů souvisejícími s výukou. Promítání by mělo být dítěti se zrakovým postižením dostatečně komentované, ať už učitelem, nebo spolužáky. (Hamadová in Vítková 2004)

Při správné integraci je velmi důležitá role učitele, svým jednáním může totiž dítě ze třídy vyčlenit. Například tím, že není dostatečně a správně informován o zrakovém postižení žáka, vůbec nebo nevhodně řeší vzniklé problémy ve třídě, neklade na žáka se zrakovým postižením takové nároky jako na ostatní třídu (hendikepovaný má lepší známky navzdory menším znalostem), projevuje lítost nad zrakovým postižením dítěte, ...

Výuka jednotlivých předmětů

Hamadová (in Vítková 2004) uvádí několik způsobů, jak usnadnit práci dítěti se zrakovým postižením v jednotlivých hodinách:

- *Mateřský jazyk* – žák se zrakovým postižením disponuje stejnými schopnostmi se vyjádřit ústně či písemně jako zdravé dítě jeho věku. Samozřejmě může mít obtíže se psaným textem, obzvláště pokud se jedná o psaní cizích nebo nových slov, v tomto případě je na učiteli, aby žáku tato slova hláskoval a vysvětlil jejich význam. Práce s textem, obzvlášť pokud se jedná o zcela nevidomé dítě, je velmi ztížena. Především orientace v nahraném textu je takřka nemožná, proto se nedoporučuje vyžadovat tyto úkony po dítěti. Na většinu úkonů potřebuje dítě se zrakovým postižením více času, ovšem pokud jsou všechny kompenzační pomůcky zvoleny správně a dítě je umí přesně používat, může se při vypracovávání úkolů rovnat zdravým spolužákům. Při zpracovávání referátů a podobných prací je zrakově postižený odkázán jen na knihy ve zvětšeném černotisku nebo Braillově písmu, takže zdroj informací je značně omezen. V tomto případě je vhodné zadat

práci do dvojic nebo skupin, kde zrakově postiženému pomohou vidící spolužáci, další možností je využití IT techniky jak při zpracovávání referátů, tak při samotné výuce.

- *Výuka cizích jazyků* – základem výuky cizích jazyků je výběr vhodných učebnic a studijních podkladů poskytovaných učitelem. Výuka mluveného projevu nebývá zvlášť problematická, komplikace nastávají při výuce gramatiky. Zde je potřeba srozumitelný výklad učitele a přesné hláskování napsaných výrazů (v češtině nebo cizím jazyce podle stylu výuky). Při výuce slovní zásoby je vhodné pořídit dítěti slovník se zvětšeným písmem nebo mu dovolit používat slovník v elektronické podobě.
- *Společenské vědy* – při výuce dějepisu a občanské nauky jsou kromě mluveného projevu důležité mapy, grafy, obrázky a ukázka předmětů. Ukázka předmětů bývá nejméně komplikující, žák si může předmět osahat a zblízka se na něj podívat. Komplikace přicházejí u map a grafů, které jsou často popsány drobným písmem a označeny podobnými značkami, které zrakově postiženému mohou splývat. Grafy je vhodné vytvářet v základních rysech, dostatečně daleko od sebe a se zřetelnými popisky. Obrázek by měl být dítěti podrobně popsán nebo by při práci s ním měly být vytvořeny pracovní dvojice, kdy zrakově postiženému pomůže vidící spolužák.
- *Zeměpis* – při výuce zeměpisu jsou mnohem častěji než u společenských věd používány vizuální pomůcky (mapy, skici, obrázky, modely krajiny, filmů, ...). Vizuální pomůcky lze žákovi se zrakovým postižením zpřístupnit například komentovanými filmy, pomocí učitele nebo spolužáka při popisu obrázků a skic, při práci s mapou je vhodné zdůraznit (např. tlustým fixem) zásadní body na mapě a studentovi vše důkladně popsat, pro zcela nevidomé jsou k dispozici reliéfní mapy, jejich nákup je sice finančně náročný, ale dají se zapůjčit.
- *Matematika* – problematikou výuky matematiky jsou podobné a lehce zaměnitelné číslice, malé symboly a grafická znázornění. Při výuce geometrie nemůžeme po žákovi se zrakovým postižením vyžadovat naprostou přesnost. U žáků se zbytky zraku můžeme vyměnit tužku za propisku nebo fix a zvětšit poměr požadovaného úhlu. U dětí s velmi malým zbytkem zraku je možné využít speciálních pomůcek s hmatově upravenými stupnicemi. Je vždy nutné počítat s tím, že žák s vážným poškozením zraku se naučí pouze základy geometrie.

- *Přírodní vědy* – žáci se zrakovým postižením se mohou účastnit téměř všeho dění při výuce biologie, chemie a fyziky. Před zahájením pokusu by měly být ukázány a popsány všechny pomůcky, které budou potřeba, a popsán pokus, který se bude provádět. Pokud je to bezpečné, měl by mít zrakově postižený žák dobrý výhled z dostatečné vzdálenosti. Při provádění pokusů samotnými žáky je vhodná práce ve dvojicích a ochranné pracovní pomůcky pro zrakově postiženého žáka (vzhledem k jeho velké blízkosti), při používání hořlavin a výbušnin by měl být zrakově postižený informován předem o náhlém hluku. Pro ohřívání je vhodnější používat elektrické ohřívače než plynové kahany, kde hrozí nebezpečí popálení.
- *Hudební výchova* – receptivní formy vnímání hudby jsou pro zrakově postižené spíše výhodou než nevýhodou. Notové zápisy je ovšem třeba přizpůsobit potřebám zrakově postiženého dítěte (větší vzdálenost, tučnější psaní, zápis v Braillovu bodovém písmu, ...)
- *Výtvarná výchova* – estetické cítění je pro mnoho nevidomých značně ztíženo především kvůli zkreslení, zúžení a jiným deformacím obrazu. Výtvarná výchova by tedy měla být obohacena například o práci s různými druhy reliéfních materiálů, ...
- *Tělesná výchova* – zrakově postižené děti se mohou účastnit výuky tělesné výchovy, je ovšem důležité toto konzultovat s oftalmologem, vzhledem ke specifikům některých zrakových vad. Při cvičení na místě se dítě může účastnit zcela bez omezení, při běhání je důležitá navigace, kterou může obstarat spolužák. Míčové hry mohou žáka se zrakovým postižením diskriminovat, ale dají se využít ozvučené míče a hru přizpůsobit a zapojit celou třídu, vše závisí na schopnostech a snaze učitele. (Hamadová in Vítková 2004)

3.3. Povinné školní vzdělávání osob se zrakovým postižením

Povinná školní docházka začíná dle zákona počátkem školního roku, který následuje po dni dovršení šesti let věku dítěte. Odklad je povolen pouze na základě doporučení lékaře, speciálního pedagogického centra a psychologicko-pedagogické poradny, nejdéle však na dva roky. V současné době žádá o odklad až 23,6 % rodičů. Od roku 1995 je povinná školní docházka devítiletá, pro zvlášť nadané děti je možné odchodit povinnou školní docházku na víceletých gymnáziích. (Vítková 2011)

Do běžných tříd lze integrovat maximálně pět žáků se zdravotním postižením. Třídy zřízené speciálně pro žáky se zdravotním postižením mohou mít maximálně čtrnáct žáků, tento počet se smí doplnit zdravými žáky, nejvíce však do 25 % z celkového počtu. Integrace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je možná na základních školách a víceletých gymnáziích. Jednou z možností je zřízení speciálních tříd základních škol, tuto možnost využívá 1,1 % žáků. Výuka je realizována v menších pracovních skupinách a je kladen důraz na socializaci, aktivizaci a podporu zdravého sebevědomí a soběstačnosti žáků. (Vítková 2011)

V rámci povinného vzdělávání mohou žáci se zvláštními studijními potřebami navštěvovat tyto druhy škol:

- *Základní školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami* – (dříve speciální školy pro tělesně, zrakově, sluchově, ..., postižené) jedná se o základní školy specializované pro děti s určitým druhem postižení, pro žáky se specifickými poruchami učení, základní školy logopedické, základní školy při zdravotnických zařízeních.
- *Základní školy praktické* – (dříve zvláštní školy)
- *Základní školy speciální* – (dříve pomocné školy) u tohoto druhu škol lze zřídit přípravný stupeň základní školy určený pro žáky s těžkým mentálním postižením. Od běžné základní školy se odlišuje obsahovým zaměřením výuky. Učivo je redukováno na osvojení si základních dovedností v jednotlivých vzdělávacích programech, dále na praktické činnosti a pracovní dovednosti. Výuka je rozdělena pro žáky se středně těžkým mentálním postižením a těžkým mentálním postižením.

Základní školy pro zrakově postižené v Praze

Povinné vzdělávání dětí se zrakovým postižením na území hlavního města Prahy v současné době probíhá v těchto školách:

ZŠ pro zrakově postižené

Kontakt - Náměstí Míru 19, Praha 2, 120 00

Historie školy sahá do roku 1943, kdy vznikly první třídy pro šetření zraku při obecné škole ve Štěpánské ulici. Od roku 1945 je škola ve vlastní budově a od roku 1950 je její součástí i internát.

Součástí základní školy je:

- Základní škola – poskytuje vzdělání podle Školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v úpravě pro žáky se zrakovým postižením. Výuka probíhá v malém třídním kolektivu. V rámci vzdělávání probíhá také výuka zrakové hygieny, prostorové orientace, bodového písma, práce na PC se speciálním softwarem, plavání, hra na hudební nástroj a zpěv.
- Základní praktická škola – výuka probíhá podle Školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání s přílohou pro žáky s lehkým mentálním postižením v úpravě pro žáky se zrakovým postižením. Během výuky dochází k rozvoji osobnosti žáka a k výuce činností důležitých pro praktický život ve společnosti. Ve vyšších ročnících je zvýšený počet hodin tělesné výchovy a pracovních činností.
- Speciálně pedagogické centrum - poskytuje poradenskou pomoc zrakově postiženým dětem, žákům, studentům a jejich rodičům. Pracovníci vyjíždějí za dětmi do rodin i škol, pomáhají řešit potřeby zrakově postižených dětí v místě bydliště. Půjčuje učebnice a pomůcky pro zrakově postižené, seznamujeme s vhodnými pomůckami pro výuku, hru i volný čas, pomáhá při výběru kompenzační pomůcky. Poskytuje metodickou pomoc pedagogům běžných škol.
- Školní internát, družina a školní jídelna

Škola Jaroslava Ježka

Kontakt - Loreánská 104/19, Praha 1, 118 00

Škola zajišťuje pro děti a mládež se zrakovým postižením výuku činností, které jsou nezbytnou součástí integrace do majoritní společnosti. Historie školy sahá až do roku 1807, kdy byla založena, ve svých počátcích měla škola i lůžkovou část a vyučovalo se čtení bodového písma, počítání pouze z paměti a především hra na hudební nástroje.

V současné době pod školu Jaroslav Ježka patří: mateřská škola, základní škola, základní škola praktická, praktická škola, internát, školní družina a jídelna.

- Základní škola – vyučování probíhá podle školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Žáci se zbytky zraku se učí používat speciální optické pomůcky, nevidomí žáci se učí číst a psát bodové písmo. Dále se vyučuje práce na PC (speciální programy pro nevidomé a slabozraké),

prostorová orientace. Škola spolupracuje se školami pro zrakově postižené v zahraničí.

- Základní škola praktická – výuka se řídí přílohou školního vzdělávacího programu upravujícího vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Vyučuje se čtení a psaní bodového písma, práce na PC, prostorová orientace, veškerá výuka je přizpůsobena možnostem a schopnostem žáků.
- Praktická škola – dvouletá škola neprofesního typu pro absolventy základních škol se zrakovým postižením. Připravuje žáky se zrakovým postižením k samostatnému životu, ke studiu na škole profesního typu nebo k rekvalifikaci.
- Základní umělecká škola – volnočasová aktivita pro děti se zrakovým postižením, přijetí do umělecké školy je podmíněno výběrovým řízením.
- Internát, školní družina a jídelna.

3.4. Středoškolské vzdělávání osob se zrakovým postižením

Středoškolské vzdělávání můžeme hodnotit jako nejvíce se rozvíjející v oblasti vzdělávání po roce 1989. 94,4 % absolventů základních škol dále pokračuje ve studiu středních škol a učilišť. Školy na úrovni středního školství zajišťují žákům úplné střední, úplné střední odborné nebo střední odborné vzdělání. Střední školy připravují žáky pro praxi nebo studium na terciálním stupni vzdělávání (VŠ, VOŠ). Dále do středoškolského vzdělávání patří odborná učiliště. Pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami lze podle § 5 školského zákona vytvořit individuální studijní plán, který bude akceptovat potřeby žáka a zároveň bude v souladu s rozsahem vzdělání stanoveného školou. Formy integrace mohou být individuální, skupinové, nebo kombinace obou. (Vítková 2011)

V rámci středoškolského vzdělávání mohou žáci se zvláštními studijními potřebami navštěvovat tyto druhy škol:

- *Gymnázium* – gymnázia realizují úplné středoškolské vzdělání, víceoborové. Připravují své žáky na studium vysokých a vyšších odborných škol. Jsou čtyřletá nebo víceletá pro nadané žáky základních škol.
- *Střední odborná škola* – poskytuje úplné středoškolské vzdělání, ukončené maturitní zkouškou. Vzdělání je na rozdíl od gymnázia zaměřeno odborně. Studenti jsou

připravování na studium vysokých nebo vyšších odborných škol, případně na pracovní uplatnění.

- *Konzervatoř* – specifický typ střední odborné školy, připravuje žáky pro výkon uměleckých a umělecko-pedagogických činností v oborech zpěv, hudba, tanec nebo hudebně dramatické umění. Poskytuje úplné středoškolské vzdělání. Při absolvování šesti nebo osmi let konzervatoře získává žák vyšší odborné vzdělání.
- *Střední odborné učiliště* – poskytuje odborné vzdělání na středoškolské úrovni ve dvou a tříletých výučních oborech. Po absolvování získává žák výuční list.

Pro absolventy základních škol praktických a speciálních jsou určeny následující vzdělávací programy:

- *Odborná učiliště* – dvouletá nebo tříletá
- *Praktická škola* – jednoletá nebo dvouletá. Praktická škola navazuje na základní školu praktickou. Je zaměřena na získání praktických dovedností pro osobní a profesní život.

Střední školy pro zrakově postižené v Praze

Středoškolské vzdělávání pro děti se zrakovým postižením na území hlavního města Prahy probíhá v následujících školách:

Gymnázium pro zrakově postižené a střední odborná škola pro zrakově postižené

Kontakt - Radlická 591/115, Praha 5, 158 00

Škola nabízí čtyři vzdělávací obory: gymnázium, obchodní akademie, sociální činnost, obchodní škola. Výuka je přizpůsobena žákům se zrakovým postižením, probíhá v menších skupinách se speciálními pomůckami. Úspěšnost přijetí na vysokou školu je srovnatelná s žáky běžných středních škol.

Konzervatoř Jana Deyla a střední škola pro zrakově postižené

Kontakt - Maltézské náměstí 476/14, Praha 1, 118 00

Vzdělávání je určeno především zrakově postiženým. Škola nabízí šestiletý obor hudby nebo zpěvu v rámci konzervatoře, ve středoškolském vzdělávání škola nabízí

maturitní obory ladění klavírů a příbuzných nástrojů (čtyři roky) a ladění klavírů a kulturní činnost (dvouletý obor).

Střední škola a mateřská škola Aloyse Klara

Kontakt - Vídeňská 756/28, Praha 4, 142 00

Střední škola vyučuje tyto maturitní předměty: masér rekondiční a sportovní, textilní výtvarnictví. Dále nabízí nástavbové studium v oboru podnikání a masér. Výuční obory nabízené školou Aloise Klára: keramická výroba, výrobce a dekoratér keramiky, čalouník, knihař, zpracovatel přírodních pletiv, rekondiční a sportovní masér.

3.5. Vysokoškolské vzdělávání osob se zrakovým postižením

V rámci vysokoškolského studia neexistuje žádná alternativa „speciální vysoké školy“, tak jako je tomu u předchozích stupňů studia. Jedinou možností, jak mohou studenti se speciálními vzdělávacími potřebami studovat vysokou školu, je integrace.

Za posledních 25 let se počet studentů se zvláštními potřebami ztrojnásobil. Stejně tak přibývá i studentů se zrakovým postižením. Je to dáno především digitálními a počítačovými pomůckami. Pro podporu zrakově postižených studentů na vysokých školách začala po roce 1989 vznikat podpůrná centra při vysokých školách v Čechách a na Moravě. Pracovní náplní center je především informování studentů o možnostech studia, jejich právech a povinnostech a pomoc při vytváření individuálních plánů. Podpůrná centra také spolupracují se státními a nestátními organizacemi, které podporují zrakově postižené. (Květoňová 2012)

Podpora studentů je na některých školách prováděna formou modifikace přijímacího řízení, dílčích zkoušek a závěrečných zkoušek, s ohledem na individuální potřeby studentů. Stále se však hledá adekvátní a ideální způsob podpory studentů na vysokých školách. Ideální podporou je osobní asistence, ovšem při množství fakult, oborů a především studentů není snadné zajistit adekvátní a stálou asistenci všem. Proto v roce 2004 zahájila Univerzita Karlova projekt Asistence při studiu. V rámci tohoto projektu dělají asistenty samotní studenti jednotlivých fakult. Kancelář pro studenty se speciálními potřebami zajišťuje asistenty z řad studentů na celouniverzitní úrovni. Ovšem pro samotné studenty se speciálními potřebami je výhodnější najít si asistenta v řadách svých spolužáků, protože potom se jim asistenti nestřídají. Asistenti jsou za své služby placeni

formou stipendií. V rámci Asistence při studiu jsou pro asistenty pořádány semináře, školení, supervize a setkání, účast na nich je v dnešní době pouze dobrovolná a asistence není podmíněna absolvováním školení. (Květoňová 2012) Jednotlivé fakulty Univerzity Karlovy mají svá poradenská centra, na která se mohou obrátit nejen studenti se specifickými potřebami.

Podpůrná centra na vysokých školách

Na jednotlivých fakultách Českých univerzit funguje celá řada podpůrných center pro studenty se speciálními potřebami:

Teiresias

Masarykova univerzita Brno. Ve struktuře univerzity je středisko zařazeno jako samostatné pracoviště úzce spolupracující s jednotlivými částmi univerzity. Poskytuje pomoc všem studentům se specifickými nároky, má celouniverzitní působnost. Jeho úkolem je zpřístupnit výuku oborů akreditovaných na Masarykově univerzitě studentům se smyslovým nebo jiným hendikepem.

Kontakt – Šumavská 15, Brno, 602 00

e-mail: teiresias@muni.cz

ELSA

Středisko pro podporu studentů se specifickými potřebami České Vysoké Učení Technické. Středisko ELSA vzniklo v roce 2007 sloučením centra pro podporu vysokoškolského studia zrakově postižených studentů Tereza, které na ČVUT fungovalo od roku 1992. Druhým pracovištěm byla Hendikep poradna, součást Centra informačních a poradenských služeb. Středisko ELSA je tedy následovníkem těchto dvou center, má celouniverzitní působnost a funguje jako samostatná součást v hierarchii univerzity. Středisko poskytuje služby studentům ČVUT s ohledem na jejich specifické potřeby (tlumočnické služby, zvětšovací programy, lupy, zpřístupňování studijní literatury pro nevidomé, ...).

Kontakt – Bechyňova 3, Praha 6, 166 36

e-mail: stredisko@elsa.cvut.cz

Laboratoř Carolina

Centrum podpory studia zrakově postižených na Univerzitě Karlově v Praze pomáhá studentům se zrakovým postižením od uzpůsobení podmínek přijímacího řízení a upravení studijních materiálů po výběr optických a neoptických pomůcek. Na jednotlivých fakultách Univerzity Karlovy fungují poradenská centra, která pomáhají řešit problémy studentů se specifickými potřebami přímo na půdě katedry. Na Husitské teologické fakultě funguje Poradenské centrum, které pomáhá řešit překážky nevidomých studentů této fakulty.

Kontakt – Malostranské nám. 25, Praha 1, 118 00

e-mail: carolina@braille.mff.cuni.cz

Centrum podpory studentů se specifickými potřebami

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Centrum poskytuje služby v oblasti poradenství, osobní asistence, úpravy studijních materiálů, materiálního a technického zázemí, ...

Kontakt – Žižkovo nám. 5, Olomouc, 771 40

e-mail: lucia.pastierikova@seznam.cz

3.6. Vzdělávání současnosti

Podle mého názoru dochází k velkému úpadku nejen středoškolského, ale také základního vzdělání dětí se zrakovým postižením. Především proto, že se v posledních letech stává velkým trendem integrace dětí se speciálními potřebami do škol běžného typu. Rodiče chtějí, aby jejich dítě chodilo na „normální“ školu, a to mnohdy bez ohledu na potřeby a přání samotného dítěte. Je pravdou, že integrované dítě může mít větší šanci se v dospělosti aktivně zapojit do majoritní společnosti. Nejsem ovšem zastáncem integrace za každou cenu. Nelze integrovat dítě bez podpory rodiny.

Vzhledem k tomu, že velká část dětí se zvláštními vzdělávacími potřebami chodí na školy běžného typu, do speciálních škol chodí čím dál tím méně dětí a školy jsou nuceny přijímat děti, pro které nebyly primárně zřízeny, například přijímají část zdravých dětí nebo jsou nuceny přijmout děti s lehkým mentálním postižením, které by jinak byly umístěny do školy praktické.

3.6.1. Kazuistika ZŠ

Touto kazuistikou bych chtěla přiblížit situaci nevidomých dětí v integraci. Kazuistika popisuje příběh čtrnáctileté dívky, velké sportovkyně a hudebnice, která studuje základní školu v integraci bez větších obtíží.

Rodinná anamnéza

Matka

Rok narození – 1967

Vzdělání – vysokoškolské magisterské

Zaměstnání – učitelka prvního stupně základní školy

Otec

Rok narození – 1965

Vzdělání – vysokoškolské magisterské

Zaměstnání – ředitel gymnázia

Sestra

Rok narození – 1996

Zaměstnání – studentka gymnázia

Diagnóza – dětská mozková obrna

Osobní anamnéza

Rok narození – 2000

Zaměstnání – studentka ZŠ Červený vrch (7. třída)

Diagnóza – gloringmorning syndrom

Raná péče

K diagnostice zrakové vady došlo velmi brzy, prakticky ještě v šestinedělí. V porodnici si lékaři nevšimli žádné vady a matku i s dítětem poslali domů. Rodičům se ale nezdálo pravé oko holčičky. Ihned kontaktovali dětského lékaře, který je odkázal na oční ordinaci. Zde bohužel zjistili, že nejsou schopni oční vadu diagnostikovat, a proto odkázali rodinu na Centrum zrakových vad v Motole. Zde došlo k přesnému diagnostikování zrakové vady a k dalším instrukcím rodině. Holčička S. měla na jednom oku zbytek zraku, proto začala ihned zraková terapie ve spolupráci s rodinou a Střediskem rané péče.

Se Střediskem rané péče rodina velmi úzce spolupracovala do čtyř let věku dítěte. Pracovníci rané péče rodinu navštěvovali jedenkrát za měsíc, někdy i jedenkrát za čtrnáct dní, podle potřeby. Velmi vhodně doporučovali péči, zrakovou terapii, hračky a pomůcky pro správný vývoj dítěte. Středisko rané péče také zajišťovalo zapůjčení řady finančně náročných pomůcek. Rodina se účastnila setkání organizovaných centrem a celé řady akcí a seminářů.

Mateřská škola

S. navštěvovala mateřskou školu běžného typu v okolí bydliště. Jak říká matka, musela učitelky a ředitelku školky přemluvit, aby byla S. do školky vzata. Výhodou byla blízkost bydliště a také fakt, že školkou již navštěvovala starší dcera. Učitelky ve škole spolupracovali se speciálně pedagogickým centrem, to poskytovalo nejen vhodné hračky a pomůcky, ale také zaškolení personálu.

Základní škola

Rozhodování o základní škole bylo pro rodinu složité. Hlavní roli sehrála blízkost Základní školy Červený vrch, fakt že matka na škole učila a také přechod velké části školkové třídy společně s učitelem na první stupeň. Přechod na základní školu tedy nebyl vůbec komplikovaný, ve škole byla využívána funkce asistenta pedagoga, která je financována školou, proto nebyla kladena tak velká finanční zátěž na rodinu.

Před nástupem do školy měla S. zbytek zraku na jednom oku a počítalo se s tím, že ve škole bude pracovat se zvětšeným černostiskem. Bohužel před nástupem do první třídy

došlo k odchlípení sítnice, a proto měla S. odklad, aby se naučila Braillovo bodové písmo, to se učila doma společně s matkou.

Do první třídy tedy S. nastupovala se znalostí čtení a psaní Braillova bodového písma. Ovšem problém nastal se sháněním učebnic. Část přepisovala a připravovala na výuku matka a na část sehnala ředitelka školy grant, v rámci kterého byla nakoupena část učebnic. Bohužel vzhledem k nákladnosti a omezené době použití jsou učebnice stálým problémem.

Na druhém stupni základní školy dostala S. počítač s hlasovým výstupem, který používá ke každodenní výuce. Před jeho získáním se ovšem musela naučit psát na klávesnici a poté počítač ovládat, tato služba jí byla poskytnuta ve středisku Dědina, o. p. s. Práce s počítačem značně usnadnila školní výuku, velká část knih se dá stáhnout na slepecké knihovně. Bohužel stálým problémem zůstává výuka matematiky. Ovšem počítač neřeší vše, i přes velkou samostatnost je někdy potřeba asistence rodičů.

Vztahy ve třídě

Děti ve třídě se k S. chovají vstřícně. Nejvíce se S. kamarádí s menší skupinkou děvčat, ovšem i ostatní děti ji přijímají a nedochází k žádné šikaně. S. je premiantkou třídy, v pololetí měla na vysvědčení samé jedničky.

Volný čas

Rodina vedla S. už od dětství ke všem činnostem. Jezdí na kole, na lyžích jak sjezdových, tak běžkách, umí bruslit, jediný sport, který při výuce tělesné výchovy vynechává, jsou míčové hry. V letošním roce se účastnila povinného lyžařského výcviku, jako asistent s ní jel otec. Jednou týdně chodí S. do skauta a dvakrát týdně na výuku hry na klavír. Vše za doprovodu asistentů z o. s. Okamžik. Jedenkrát za rok jezdí se skautem na tábory, kde je zcela sama bez jakéhokoli asistenta, jak matka přiznává, vždy trne hrůzou především proto, že S. chce být zcela samostatná a nerada si říká o pomoc.

Dovednosti

S. je ve škole velmi šikovná a chce dál studovat, ovšem ještě nemá vyhrazený obor, kterému by se chtěla věnovat. Před několika lety chtěla být spisovatelkou, poté co se jí podařilo vyhrát 10. místo v soutěži, kterou vyhlásil Svět knihy. Doma pomáhá především

s úklidem vlastního pokoje. V současné době se rodiče se S. neučí, je zvyklá se učit sama, pouze když potřebuje pomoc, tak si řekne (např. s dohledáním obrázků k referátu).

Služby

V současné době využívá rodina služeb občanského sdružení Okamžik a Asociace rodičů nevidomých dětí. V asociaci se sdružují rodiče nevidomých dětí a na pravidelných schůzkách si předávají důležité zkušenosti. Asociace také vydává zpravodaj pro rodiče a pořádá jedenkrát ročně výjezdy, kterých se rodina účastní.

3.6.2. Rozhovor SŠ

Rozhovor s 21letým mužem, který prošel vzděláváním pro zrakově postižené. Bohužel vzhledem k okolnostem se mu nepodařilo dokončit ani jednu střední školu. I přesto se mu podařilo najít zaměstnání v IT oboru.

Se zrakem máte problémy už od dětství, vzhledem k tomu, že nejste z Prahy, kam jste chodil na základní školu?

Já mám pocit, že se mi zrak od mých 10 let horší.

Jsem z Moravy a na základní školu jsem chodil do Litovle, na Základní školu profesora Hejdovského.

Pro zrakově postižené?

Ano, to bylo pro zrakově postižené

A do Litovle jste dojížděl?

Zpočátku ano, ale poté, když jsem začal s hudební školou, tak jsem bydlel na internátu.

A jaké to bylo bez rodičů?

Já můžu říct, že dobré. Když si na to teď vzpomenu, tak to byly dobré časy, bez rodičů a dozoru, měli jsme tam dobrou partu.

Do Prahy jste tedy přišel kdy?

Do Prahy jsem přišel až na střední školu.

Kdo Vám pomáhal vybrat střední školu?

Já jsem původně nechtěl dělat hudební střední školu, nakonec jsem souhlasil, že to udělám nebo že se o to alespoň pokusím. Víceméně jsem byl donucen rodiči, prý nevidomý patří na konzervatoř.

A proč?

Protože tam chodí všichni nevidomí a potom vydělávají hodně peněz.

A jaké to bylo na konzervatoři v Praze?

První rok dobré, než se to začalo kazit. Nejdřív jsem musel přejít na jiný hudební nástroj. Nastupoval jsem jako akordeonista, ale kvůli zdravotním problémům a velké váze nástroje jsem přešel na klavír, ale neměl jsem probranou látku a musel jsem opakovat ročník. A od té doby to šlo z kopce

Takže jsem v únoru 2014 po přestupech na ladičskou školu ukončil definitivně studium na střední škole, prozatím. Ale už mám v hlavě nápad na další studium.

A ten je jaký?

Chtěl bych si udělat pečovatelskou školu.

V Jinonicích?

Spíš sociálně právní v Butovicích a potom praxi někde jinde. Mám k tomu totiž úžasnou motivaci.

A jakou máte motivaci?

Jedna moje kamarádka mě do toho úžasně motivuje.

A studoval byste dálkově?

Určitě, kvůli zaměstnání.

Jaký byl přístup učitelů ve škole?

Jako dobrý, ale přijde mi, že od těch dob, co nejsou školy přímo pro zrakově postižené, což už nejsou, tak se tam s námi zachází, jako že jsme tam navíc.

Já myslela, že konzervatoř je pro zrakově postižené?

Někdo tvrdí, že je, někdo tvrdí, že není.

Ale na stránkách uvádějí, že je to škola pro zrakově postižené.

Na stránkách to píšou, ale polovina profesorů tvrdí, že je to škola pro nevidomé, polovina tvrdí, že to není škola pro nevidomé. V současné době je na škole víc zdravých studentů než zrakově postižených. Co jsem tak počítal, tak v únoru bylo na škole 15 zrakově postižených.

A jaký je tedy přístup ke zrakově postiženým studentům?

Velmi individuální, záleží kolega od kolegy. Většina profesorů neumí Braillovo písmo a odmítá se ho učit. Například v matematice a technologii opravárenství vyučující vůbec nemají s nevidomými zkušenosti a nechtějí se přizpůsobit. Například matematika nejde dělat na PC pouze s drahým programem, který Vám nikdo nezaplatí. A učitelka matematiky na Deiláku odmítá přijímat vypracované práce v Braillovu písmu.

Jak je to tam teď, to vím, protože mi někteří spolužáci píší. Paní matematikářka tiskne úkoly na braillské tiskárně, ale nedokáže je opravit, protože neumí Braillova, a vyžaduje odevzdávání na PC.

Jaké byly vztahy mezi žáky na konzervatoři?

No, vztahy mezi spolužáky byly ve většině případů mizerné. V té naší komunitě a bohužel i na Dejláku si jeden druhého všímá a snaží se ho co nejvíce podkopat. Tam se kluk rozejde s holkou a všichni to řeší. Ale to není jen ve vztazích, ale ve všem, všichni se pomlouvají a potom si stěžují, že je tam hrozná atmosféra a nedá se tam dýchat a že chtějí ze školy odejít, ale dělají si to sami.

A to jen mezi nevidomými, nebo i mezi zdravými spolužáky?

Mezi všemi. Já jsem rád, že jsem odešel, tam člověk opravdu neměl klid. Jednak měl školu do šesti hodin, a potom ještě řešit, že ten řekl to a ten to, a vysvětlovat, jestli to je pravda, nebo ne.

A pomáhali Vám zdraví spolužáci ve škole?

Ta malá hrstka dobrých lidí, ta pomáhala, na to se nedá zapomenout. Našla se hrstka lidí, kteří pomáhali, co to šlo. I teď mi pomáhají, i když jsem mimo školu.

Takže jste si našel nějaké kamarády na škole?

Dali by se spočítat na prstech, ale našel.

A mezi zrakově postiženými, nebo spíš zdravými?

Spíš zdravými a scházíme se poměrně často.

Proč jste školu ukončil?

Kvůli chybné lékařské diagnóze, diagnostikovali mi tinnitus druhého stupně s tím, že pokud budu hrát, tak budu za deset nebo dvacet let hluchý. Tak jsme usoudili, že to nemá cenu a ze školy odejdu. Ale dva dny před ukončením mi jiný lékař v té samé nemocnici sdělil, že se jedná o zánět středního ucha. Dostal jsem kapky a zánět za tři dny zmizel a já za dva dny opustil školu. Ale všechno zlé je pro něco dobré. Tak jsem si řekl, že ještě od září zkusím ladiče.

Neuvažoval jste pouze o přerušení studia?

Uvažoval jsem o přerušení studia, ale mé udání důvodu na přerušení studia nestačí. (osobní důvody) Takže jsem skončil bez udání důvodu.

Jak byste si představoval ideální systém vzdělávání pro zrakově postižené?

Měl by to splňovat to, co je v názvu - „pro zrakově postižené“. To znamená, že by nám neměli bránit vypracovávat úkoly v bodovém písmu. Budou k dispozici učebnice a materiály v bodovém písmu a přístup bude individuální.

Vy jste ale mezi přechodem z jedné školy na druhou pobýval ve středisku Dědina. Jak jste se o nás dozvěděl?

No, já tu měl kamarádku.

A pomohl Vám pobyt na Dědině v přípravě na ladiče?

No jejdá, v první řadě jsem komunikativnější. A taky drátování mi pomohlo, hlavně ke zkouškám

Jak jste spokojen na internátu v Butovicích?

No jsem rád, že jsem celý den v práci. Tam si nikdo nikoho nevšímá, přijde si popovídat jen vychovatelka na dvě minuty a pak zmizí. Nikdo o nikom neví, jediný, koho znám, jsou kluci, kteří bydlí vedle mě, ale s těma se jenom pozdravím.

Jaká je Vaše představa budoucnosti? Čeho byste chtěl dosáhnout?

No, těžko říct, já jsem rád, že mám práci, a dokud to půjde, tak budu pracovat. A nějaké cíle si vyloženě nedávám, je mi sice 21, ale už jsem zjistil, že nemá cenu si dávat cíle, protože když si člověk dá cíl a ono to nevyjde, tak to potom stojí za houby. Já mám jeden jediný cíl, najít si přítelkyni, se kterou budu šťastný, a mít trochu peněz, abych přežil. Moje motto je, že kdyby nic mi nevyšlo, kdybych úplně všechno ztratil, tak jediné, co chci, aby mi zůstalo, je pocit, že můžu někoho milovat.

3.6.3. Rozhovor VŠ

Rozhovor se studentkou magisterského oboru Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Studujete vysokou školu, co hrálo roli při volbě studijního oboru?

Ano, studuji na Univerzitě Karlově Husitskou teologickou fakultu. Obor je husitská teologie v kombinaci s psychosociálními studií. Školu jsem si vybrala tak, že jsem si chtěla dát po střední škole rok studia španělštiny, udělat si nějaký certifikát. Věděla jsem ale, že za rok budu chtít zkoušet přijímačky někam na vysokou školu. A protože jsem chtěla vědět, jak vypadají přijímačky, a chtěla jsem si je zkoušet, přihlásila jsem se na výše uvedenou školu, protože se tam hlásila kamarádka na jiný obor. No a nakonec mi přišel dopis, že mne vzali bez přijímacího řízení. Tak jsem se rozhodla tu šanci, že jsem se někam dostala, využít.

Pomáhají Vám při studiu i spolužáci ze třídy, nebo jen „určení“ asistenti?

Já už jsem v sedmém ročníku, protože píši diplomovou práci, takže většina mých spolužáků už má hotovo a už ani já do školy fyzicky nechodím. Ale když jsem ještě chodila, neměla jsem žádné asistenty. S čím jsem potřebovala, jsem si obvykle poradila sama, nebo jsem požádala spolužáky, kamarády. Jinak jsem ale zvyklá vše si sama zařídit.

Navázala jste nová přátelství na škole?

Ano, ale jak člověk vyšel, kontakty už nejsou intenzivní, jen občasné schůzky, kafičko, večere a podobně.

Jak prakticky probíhá spolupráce s centrem podpory studentů se zvláštními vzdělávacími potřebami?

Já ani nevím, nikdy jsem jejich služby nepotřebovala využít. Mám dojem, že jsem o tomto slyšela až v pozdějším ročníku, občas mi od nich přijde nějaký e-mail, pro mě je to ale většinou nezajímavé.

Je pomoc a spolupráce dostatečná, nebo byste si ji představovala jinak?

Vím, že kdybych cokoliv potřebovala, mohla bych se na ně obrátit, což je pocit, který je důležitý. Ale jak říkám, osobní zkušenost s nimi nemám.

Mělo by se něco v práci střediska změnit?

Na toto bohužel nemohu odpovědět, nevím.

4. Péče o osoby se zrakovým postižením v produktivním věku

Produktivní věk je vymezen věkovou hranicí 18 až 65 let věku. V tomto období jsou charakteristické tři základní druhy aktivit: rodinný život, zájmové aktivity a v neposlední řadě uplatnění na trhu práce. Jedinec se dostává do mnoha životních rolí, které mohou být v konfliktu zájmů. V některých případech proto může docházet ke krizím, které vyžadují odbornou pomoc. V České republice existuje celá řada rehabilitačních agentur, služeb a občanských sdružení, které pomáhají lidem se zrakovým postižením v produktivním věku. Ne všechny tyto organizace jsou schopny pomáhat profesionálně. (Jesenský 2007)

Služby poskytované lidem se zrakovým postižením v produktivním věku se řídí zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Dále bych zmínila zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který se mimo jiné zabývá otázkou rekvalifikací.

4.2. Tyflorehabilitace osob v produktivním věku

Do této skupiny spadají všichni nevidomí ve věku 18 – 65 let. To činí cílovou skupinu velmi různorodou. Patří sem osoby s různými stupni poškození zraku, od středně slabozrakých až po prakticky nevidomé. Kromě nevidomých od narození se nám do této skupiny přidávají také osoby se ztrátou zraku v pozdějším věku. Je tedy zřejmé, že k osobám v této skupině musíme přistupovat individuálně.

U lidí nevidomých od narození můžeme opomenout výuku psaní a čtení bodového písma a výuku základů prostorové orientace a pohybu s bílou holí, u takového klienta lze předpokládat, že zmíněné činnosti zvládá, není ovšem od věci si to ověřit. Pokud takový člověk potřebuje naši pomoc, tak především při nácviku nové trasy, například při změně zaměstnání, nebo v podobě rekvalifikace. V dnešní době se velmi často stává, že lidé, kteří dokončí středoškolské nebo vysokoškolské vzdělání, nemohou najít práci a znovu se rekvalifikují v naději, že práci naleznou. Další službou, kterou bude takový člověk vyhledávat, je například půjčovna a prodejna pomůcek nebo slepecká knihovna.

Na druhé straně tu máme osoby, které přišly o zrak v dospělosti. Takové osoby ve většině případů už vedly samostatný život a umí se tedy postarat o domácnost a o svou

vlastní osobu. My jim tedy „jen“ musíme ukázat, jak již naučené aktivity mohou provádět bez zrakové kontroly. Bohužel nelze říct, že později osleplí mají nějakou výhodu v tom, že dříve viděli. Výhodou může být představivost, ale například při prostorové orientaci má později osleplý co dohánět. Také je třeba zmínit časté psychické problémy spojené se ztrátou zraku.

4.2.1. Komprehenzivní tyflorehabilitace dospělých osob se zrakovým postižením

Veškeré dělení fází a způsobů tyflorehabilitace uvádím podle profesora Jána Jesenského především proto, že byl největším odborníkem v oblasti tyflorehabilitace v Čechách. Na sklonku svého života vydal nejucelenější monografii věnující se této problematice. Do současnosti nebyla vydána obsáhlejší kniha o problematice komprehenzivní tyflorehabilitace, než je Prolegomena profesora Jesenského.

Proces tyflorehabilitace rozděluje Jesenský (2007) do několika fází, kterými klient prochází:

- Fáze akutní – patří sem proces vyrovnávání se s vadou, projevem je změna schopností a vlastností jedince a jeho vrůstání do společnosti postižených. Úspěšným krokem je odbourávání soustředění se na vlastní osobu a zbavení okolí a rodiny některých pečovatelských úkonů. Ve většině případů klient není schopen danou situaci řešit bez pomoci odborníků. Velmi důležitá je motivace klienta k řešení vzniklé situace. V této fázi je poskytována především léčebná a sociální rehabilitace.
- Fáze postakutní – následuje bezprostředně po fázi akutní, se kterou se v některých bodech prolíná. V této fázi se zdokonalují dovednosti nalezené na konci první fáze, jako je reintegrace. Dalším krokem je obnova socializace se zdravým okolím, snaha o soběstačnost a práceschopnost. V této fázi je potřeba klienta stále motivovat. Míra samostatnosti klienta se zvyšuje, ovšem stále potřebuje při některých úkonech pomoc okolí. Odborná pomoc spočívá především v rehabilitaci sociální a pracovní. Na konci fáze ustupuje defektivita do pozadí, postižený se s vadou vyrovnává a jeho sociální okolí ho přijímá jako rovnocenného člena.
- Fáze permanentního, potencionálně ohroženého vývoje – klient je plně integrován, zaměstnán a přijímán svým sociálním okolím. Životní situace a změny umí řešit samostatně, i přesto může kdykoli nastat situace, kvůli níž dojde k akutní fázi (např.

ztráta partnera, ztráta zaměstnání, ...). Nebezpečí recidivy je přítomné po celý život klienta, proto tato fáze končí až smrtí klienta.

V současné době existuje celá řada přístupů k reedukaci zraku, Jesenský (2007) uvádí následujících pět typů reedukace:

- Operativní zásah – je vhodný jen u některých typů onemocnění a úspěšnost zákroku není vždy stoprocentní, jak si klienti představují. Po operačním zákroku většinou následuje speciální cvičení pro podpoření úspěšnosti operace (například u operace očních svalů, ...). Operace provádějí oftalmologické instituce.
- Aplikace optických pomůcek – tento typ převládá v současné české praxi. Jedná se o výběr vhodné optické pomůcky pro klienta. Ovšem výběr optiky nemusí řešit problém klienta, optika je většinou vybírána v ordinacích lékařů, a proto je vhodná pouze pro toto prostředí, venku je klientům k ničemu. Dalším problémem je zacházení s vybranou pomůckou. Pokud se klient nenaučí pomůcku správně používat, je pomůcka zbytečná.
- Zvyšování zrakové ostroty – klient se naučí efektivně využívat zbytek zraku, který má, například vhodným osvětlením, náklonem hlavy, brýlemi s vhodnou barevností skla, ...
- Psychologický až spirituální zážitek – v dnešní době existuje celá řada „léčitelů“, kteří k reedukaci zraku využívají technik holotropního dýchání, eticko-terapeutických prvků, pomocí kterých dosahují homeostázy vnitřních struktur organismu. Dalším prvkem je dodržování životosprávy a aktivizačních posilujících prvků.
- Didakticko-metodický postup – je orientován na zlepšení vnímavosti nejen zraku, ale také ostatních smyslových orgánů. Nevidomý se učí vnímat svět jinými smysly než zrakem, především u později osleplých je třeba tuto dovednost trénovat.

Jesenský (1995) rozděluje čtyři hlavní složky komprehenzivní tyflorehabilitace:

- Léčebná rehabilitace - preferuje prvky léčebné, kdy se snaží buď medikací, nebo operativně odstranit vzniklý defekt. K její aplikaci dochází především ve zdravotnických zařízeních. V léčebné rehabilitaci nacházíme celou řadu aktivit, které mají zjevně interdisciplinární charakter jako například psychoterapie, arteterapie, muzikoterapie. Do léčebné rehabilitace lze zařadit následující postupy: fyzikální terapie, léčebná tělesná výchova, ergoterapie, animoterapie.

- Pracovní rehabilitace – navazuje na výsledky léčebné a sociální rehabilitace. Je vhodná především pro osoby se zrakovým postižením v produktivním věku. Jedná se především o rozvoj specifických vědomostí, dovedností a návyků potřebných pro výkon povolání. Rehabilitace je prováděna individuálně nebo skupinově podle typu zařízení, ve kterém je realizována. Jedná se především o školská a sociální zařízení. Cílem pracovní rehabilitace je obnovení pracovního potenciálu u lidí, kteří mají změněnou pracovní schopnost nebo nejsou práce schopni. Je využíváno především prvků pedagogických a psychologických.
- Sociální rehabilitace – vychází z poznatků psychologie, sociologie a výzkumů o rozvoji osobnosti. Svou činností se snaží podpořit samostatnost, zdravý vývoj a sebevědomí klientů. Cílem sociální rehabilitace je úplné začlenění zdravotně postiženého do majoritní společnosti. Aplikuje se v zařízeních sociálního zabezpečení, školství, kultury a hlavně v občanských sdruženích.
- Pedagogická rehabilitace – zaměřuje se na výchovu, vzdělání a přípravu na budoucí zaměstnání. Není určena pouze pro děti, učení je celoživotním procesem, přesto se ve větší části specializuje na dětské klienty. Prostředky pedagogické rehabilitace jsou reedukace, kompenzace, vytváření individuálních studijních plánů a jejich realizace. Tento druh rehabilitace je realizován především ve školských zařízeních.

4.3. Organizace poskytující péči v ČR

V České republice je poměrně funkční systém komprehenzivní tyflorehabilitace lidí se zrakovým postižením. Je to dáno nejen dlouholetou praxí práce se zrakově postiženými, ale také organizovaností a aktivním přístupem samotných nevidomých v jednotlivých spolcích invalidů. Z nichž postupně vzešla dodnes fungující Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS).

4.3.1. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS)

Organizace vznikla jako občanské sdružení v roce 1996 spojením České unie nevidomých a slabozrakých a Společnosti nevidomých a slabozrakých v České republice. SONS je dobrovolná, veřejná, zájmová a dobročinná organizace s úplnou právní

subjektivitou, prosazující a hájící práva, zájmy a potřeby nevidomých a slabozrakých občanů ČR a poskytující těmto občanům své služby. Od roku 1989 proběhla celá řada organizačních změn ve Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých, v současné době organizace zřizuje následující střediska a oddělení:

- Středisko integračních aktivit – středisko provádí depistáž a první kontakt s klientem, dále základní poradenství o možnostech kompenzace hendikepu zrakového postižení, pomůckách denní potřeby i poskytovatelích služeb pro zrakově postižené.
- Středisko výcviku vodících psů – středisko poskytuje komplexní servis v oblasti výcviku psů (výběr štěňat, zajištění předvýchovy, samotný výcvik) a péče o klienta (zaškolení spolupráce se psem a správné péče o psa). Středisko svou činností přispívá k samostatnosti a nezávislosti osob se zrakovým postižením.
- Metodické centrum pro odstraňování architektonických bariér – centrum provádí konzultace a připomínky při nových výstavbách a rekonstrukcích veřejných míst, dále se snaží o informování široké veřejnosti o problematice architektonických bariér pro osoby se sníženou schopností orientace. Za dobu existence centra se podařilo ozvučit semaforey a veřejnou dopravu ve všech velkých městech České republiky.
- Metodické centrum informatiky – upozorňuje na překážky, se kterými se může nevidomý setkat při prohlížení webových stránek, a snaží se tyto překážky odstranit. Centrum také spolupracuje na projektu Blind friendly web.
- Prodejna tyflopomůcek – zajišťuje prodej a zprostředkování speciálních pomůcek pro zrakově postižené. Prodej je umožněn nejen v prodejnách, ale také jako zásilková služba, zaměstnanci tyflopomůcek také chodí prezentovat zboží do organizací, kde se shromažďují osoby se zrakovým postižením.
- Tyflokabinet – zabývá se především vývojem a testováním nových a technicky náročných pomůcek pro osoby se zrakovým postižením a jejich následnou distribucí a zaškolením nevidomých.
- Oddělení digitalizace a technické podpory – oddělení digitalizace se zabývá digitalizací dokumentů a jejich zpracováním a správou Knihovny digitálních dokumentů. Oddělení technické podpory se věnuje správě serveru Brailnet a navigačního systému pro nevidomé a slabozraké.

- Redakce časopisu Zora – cílem redakce časopisu je zmírňovat informační deficit vzniklý zrakovým postižením. V současné době časopis vychází v sedmi způsobech záznamu (bodové písmo, zvětšený černotisk, na zvukových kazetách, na disketách, e-mailem, na CD a webových stránkách ve formátu MP3 a PDF). Časopis Zora má celou řadu příloh, které se dají za příplatek přioobjednat (např. Ema – příloha pro ženy, Hudebník – hudební příloha, První čtení – obrázková příloha pro děti, Azor – příloha pro držitele vodičích psů, ...)
- Kontakt – Krakovská 21, Praha 1, 110 00
e-mail: sons@sons.cz
www: www.sons.cz

4.3.2. Tyfloservis, o. p. s.

Tyfloservis je obecně prospěšnou společností založenou Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých v roce 2000, s 12 krajskými ambulantními pobočkami, které jsou statutárně podřízené centrále Tyfloservisu v Praze. Tyfloservis poskytuje ambulantní a terénní služby pro dospělé osoby se zrakovým postižením. Tyfloservis poskytuje služby spojené s vhodným výběrem pomůcek. Tato činnost zahrnuje seznámení klienta s pomůckou, zapůjčení nebo nákup pomůcky a zácvik správné práce s danou pomůckou. Tato činnost ve většině případů probíhá v krajských střediscích Tyfloservisu.

Jako terénní službu provádí Tyfloservis poradenství přímo v místě bydliště nebo v zaměstnání klienta. Poradenství se většinou týká úpravy prostředí a spolupráce rodiny a blízkého okolí.

Další terénní službou je rehabilitace, v rámci které probíhá nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu s bílou holí, sebeobsluha, čtení a psaní Braillova bodového písma, nácvik vlastnoručního podpisu, nácvik psaní na psacím stroji, reedukace zraku, nácvik sociálních dovedností.

Krajské pobočky Tyfloservisu mají prostory pro výuku rehabilitace, ale jejich preferencí je výuka v přirozeném prostředí klienta, prostor pro výuku je také dán dostupností jednotlivých středisek. Instruktoři Tyfloservisu poskytují výcvik i na rekondičních pobytech organizovaných převážně Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých. Veškeré služby Tyfloservisu jsou poskytovány bezplatně.

Kontakt - Krakovská 1695/21, Praha 1, 110 00

e-mail: centrum@tyfloervis.cz

www: www.tyfloervis.cz

4.3.3. TyfloCentra

V letech 2000 – 2003 Sjedená organizace nevidomých a slabozrakých postupně založila obecně prospěšné společnosti nového typu v jednotlivých krajích a předala jim k realizaci některé činnosti, které dosud poskytovala. Jedná se o učebny počítačových pomůcek a střediska integračních aktivit v krajských městech. Jednotlivá TyfloCentra jsou tedy samostatnými obecně prospěšnými společnostmi s právní subjektivitou. Jejich činnost by měla být rámcově stejná, liší se jen v drobnostech podle potřeb lidí v daném regionu, kde TyfloCentrum působí.

Klientem TyfloCentra se může stát osoba starší 15 let, některá centra mají tuto hranici sniženou na sedm let.

TyfloCentra poskytují základní služby při výběru kompenzačních pomůcek, nácviku prostorové orientace a samostatného pohybu, nácviku sebeobsluhy a práce s PC a s jinými kompenzačními pomůckami. Dále TyfloCentra poskytují aktivizační programy, doprovody, pomoc při odstraňování architektonických bariér, sociálně aktivizační služby a sociální rehabilitaci.

Některá TyfloCentra také organizují rekondiční pobyty pro své klienty, v rámci kterých klienti poznají nové prostředí a získají nové sociální kontakty. Rekondiční pobyty jsou organizovány za příplatek, ostatní služby TyfloCenter jsou poskytovány zdarma.

Kontakt – adresy a kontakt se liší podle kraje, možné nalézt na www.tyflocentrum.cz.

4.3.4. Dědina, o. p. s.

Pobytové, rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o. p. s., je jediné svého druhu na území České republiky, proto má celostátní působnost. Středisko bylo založeno Sjedenou organizací nevidomých a slabozrakých v roce 1994, v roce 2000 se středisko stalo samostatnou obecně prospěšnou společností.

Specifikem střediska Dědina, o. p. s., je především její pobytová složka. Klienti, pro které nejsou dostupné nebo dostačující služby místních poboček Tyflo servisu nebo TyfloCenter, mohou rehabilitaci a rekvalifikaci projít ve středisku Dědina. Vzhledem k pobytu klientů a možnostem střediska probíhá rehabilitace mnohem intenzivněji, např. pracovníci Tyflocenter se ke klientům dostanou maximálně jedenkrát za týden, ve středisku Dědina probíhá rehabilitace každý den.

Středisko poskytuje ubytování ve dvou a třílůžkových pokojích, celková ubytovací kapacita střediska je 34 lůžek, každý pokoj má vlastní sociální zařízení. Středisko Dědina má vlastní kuchyň a poskytuje stravování nejen klientům a zaměstnancům, ale také široké veřejnosti, kuchyň je v provozu pouze v pracovní dny.

Provoz střediska funguje podobně jako školská zařízení, výuka probíhá pouze v pracovní dny a v období školního roku. O víkendech klienti mohou zůstat ve středisku, podmínkou je částečná samostatnost (klienti si musí sami vařit, o víkendech nefunguje kuchyň). Na období prázdnin a sanitárních týdnů musí klienti opouštět středisko. Klienti střediska zde nezískávají trvalé bydliště a také jim zůstává celá částka příspěvku na péči, sociální služby jsou ve středisku poskytovány zdarma, jedinou placenou službou jsou doprovody.

Středisko Dědina poskytuje služby rehabilitace a rekvalifikace. Rehabilitace je dále rozdělena na:

- Sociální rehabilitaci – účelem sociální rehabilitace je naučení klienta běžných sebeobslužných činností. V rámci sociální rehabilitace je vyučována například prostorová orientace a samostatný pohyb s bílou holí, nácvik čtení a psaní Braillova písma, nácvik vlastnoručního podpisu, ... Během sociální rehabilitace je klientům také poskytnuto sociální poradenství.
- Sociálně terapeutické dílny – cílem sociálně terapeutických dílen je seznámení s novými technikami a výcvik jemné motoriky a hmatu jako náhradního smyslu.
- Pracovní rehabilitaci – v rámci pracovní rehabilitace je klient seznámen s chodem všech dílen a je směřován k výběru vhodného rekvalifikačního kurzu.

Maximální doba trvání rehabilitace je dvacet měsíců, poté je klient směřován k výběru rekvalifikace a hledání zaměstnání. Pokud není pracovní rekvalifikace možná vzhledem ke kombinovanému postižení klienta, bývá zpravidla odkázán na jiné vhodné zařízení.

Středisko Dědina nabízí následující rekvalifikační kurzy:

- Nevidomý a slabozraký masér – v době trvání 20 týdnů
- Pomocné práce v keramické dílně – v době trvání 12 týdnů
- Košíkář, výroba z proutí a pedigu – v době trvání 22 týdnů
- Obsluha osobního počítače – v době trvání 5 týdnů
- Ruční tkadlec/tkadlena – v době trvání 16 týdnů
- Pracovník v kartonážní výrobě – v době trvání 16 týdnů
- Dráteník/Drátenice – v době trvání 12 týdnů

Rekvalifikační kurzy si mohou platit sami klienti nebo jsou financovány úřady práce jednotlivých regionů podle místa trvalého bydliště klienta. V posledním roce středisko Dědina spolupracuje s TyfloCentram Brno, o. p. s., které získalo grant z Evropské unie na projekt „Nevidomí na trhu práce“.

Další službou poskytovanou střediskem je krizová pomoc, která je pouze na dobu jednoho až dvou týdnů, tato služba je ve středisku využívána zřídka.

Kontakt - Šmolíkova 866/1, Praha 6, 161 00

e-mail: dedina@dedina.cz

www: www.dedina.cz

4.3.5. Další organizace a fondy

- **Okamžik** – posláním sdružení Okamžik je podpora samostatného a plnohodnotného života osob se zrakovým postižením. Občanské sdružení zajišťuje osobní asistenci a poradenství nevidomým za profesionálního vedení dobrovolníků. Dále realizuje celou řadu workshopů, besed a seminářů za účelem seznámení široké veřejnosti s problematikou zrakově postižených.

Kontakt - Na Strži 1683/40, Praha 4, 140 00

e-mail: okamzik@okamzik.cz

www: www.okamzik.cz

- **Bílá pastelka** – veřejná sbírka pořádaná sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých, Tyfloservisem a TyfloCentry. Výnosy ze sbírky jsou použity na rozvoj jednotlivých organizací. Sběrka je pořádána od roku 2000.

Kontakt - Krakovská 21, Praha 1, 110 00

e-mail: frank@sons.cz

www: www.bilapastelka.cz

- **Světluška** – dlouhodobý projekt Nadačního fondu Českého rozhlasu založený v roce 2003. Finance vybrané od dárců jsou použity na pomoc dětem a dospělým se zrakovou vadou. Finance jsou poskytovány jednotlivcům i celým organizacím poskytujícím péči o osoby se zrakovým postižením, jsou určeny na konkrétní projekty. Světluška nejen pořádá sbírky, ale také realizuje přímou pomoc prostřednictvím vybraných firem (př. Firma Ford Praha zaplatila a realizovala výmalbu střediska Dědina, o. p. s., vše zprostředkoval nadační fond Světluška.).

Kontakt - Vinohradská 12, Praha 2, 120 99

e-mail: svetluska@rozhlas.cz

www: www.svetluska.net

Existuje celá řada malých neziskových organizací podporujících občany se zrakovým postižením, není možné je všechny vyjmenovávat, zmíněny jsou pouze jedny z větších a dobře fungujících. Bohužel ne všechny organizace poskytují kvalitní a dostatečnou službu zrakově postiženým.

4.4. Problémy současnosti, se kterými se potýkají dospělí se zrakovým postižením

Můj názor je podpořen několikaletou zkušeností práce se zrakově postiženými ve středisku Dědina, které je určeno lidem se zrakovým postižením v produktivním věku, jak již byl řečeno v této kapitole. Pro reintegraci později osleplých je potřeba nejen zázemí v podobě fungující rodiny, která svého člena podpoří, ale také vlastní snaha a spolupráce úřadů a rekvalifikačních středisek.

Pokud hovoříme o zrakově postižených, myslím, že největší šance pracovního uplatnění je v samostatném podnikání. Pro tento způsob obživy ovšem musí mít klient předpoklady a alespoň nějaké zázemí. Nejčastěji se se samostatným podnikáním setkáváme u nevidomých masérů, především proto, že masáže jsou v dnešní době velmi populární.

Pro nevidomé, kteří nemohou nebo nechtějí podnikat, je zřízena celá řada sociálních firem. V Praze takto funguje například organizace NOVIDA a Studio Světélko. U ostatních

rekvalifikačních oborů, které má středisko Dědina, je největší uplatnění především v chráněných dílnách. Některé neziskové organizace dávají zaměstnancům práci domů, například chráněné dílny Kopeček v Bartošovicích.

Lidé se zrakovým postižením od dětství se většinou věnují hudbě. Především proto, že jsou ke zpěvu nebo hře na hudební nástroj vedeni od dětství. Ne vždy se ovšem podaří se samotnou hudbou žít. Častou prací nebo alespoň přivýdělkem nevidomých jsou různé druhy práce na PC, ať už se jedná o posílání e-mailů nebo nabídek firmám, nebo testování a recenzování nových technologií určených pro zrakově postižené.

Myslím si, že získání pracovního uplatnění je závislé nejen na šikovnosti a schopnostech samotného nevidomého, ale také na jeho vlastní iniciativě a množství sociálních kontaktů, a to nejen mezi nevidomými, ale také mezi zdravými lidmi.

4.4.1. Rozhovor – samostatné podnikání

Rozhovor se 45letým mužem, který přišel o zrak velmi náhle po návratu z exotické dovolené. I přes psychické potíže spojené s poškozením zraku si udělal rekvalifikační kurz v oboru masér a otevřel si vlastní masérnu.

Na koho jste se obrátil, když se Vám začal zhoršovat zrak?

Po začátku obtíží jsem se dostal na oční kliniku na Karlově náměstí, kde zjistili, že je vše marné, a jako poslední záchvěv jsem jezdil na Kladno do barokomory. Tam mi dali kontakt na Centrum zrakových vad do Motola. Paní doktorka Jílková mi doporučila Dědinu, že bych se tam mohl rekvalifikovat.

Tak jste nastoupil na rehabilitaci? Nebo rovnou na rekvalifikaci?

Nejprve na půl roku na rehabilitaci, protože rekvalifikační kurz maséra nebyl zrovna volný, tak jsem čekal, až se v září otevře nový.

A neuvažoval jste o jiné rekvalifikaci?

Z té skromné nabídky Dědiny mě nic jiného nenadchlo. Nedovedu si představit, že bych byl odborník při práci na stavu.

A jinde po republice není možnost jiné rekvalifikace, která by Vám víc vyhovovala?

Já jsem ani nic jiného nehledal. Nehledě na to, že jsem netušil, jestli to vůbec půjde. Šok z toho, že jste od rána do večera v práci a po návratu z dovolené se vrátíte jako úplně jiný člověk, je tak brutální, že prostě nevíte, co bude dál.

A rekvalifikační kurz Vám financoval kdo?

Úřad práce hradil cenu kurzu, ubytování a stravu jsem si hradil sám.

Na úřadu práce jste se registroval sám, nebo Vám s tím někdo pomáhal?

Po nástupu na Dědinu mi s tím pomohla sociální pracovnice. Já ještě půl roku po tom, co se mi to stalo, chodil do práce.

Co bylo na kurzu nejtěžší? A uvažoval jste někdy o jeho ukončení?

To ani nevím. Byly to nové věci, ze začátku mi to přišlo šílené, ale když do toho člověk přijde, tak mi to zase tak dramatické nepřišlo. O tom, že bych skončil, jsem nikdy neuvažoval, když se pro něco rozhodnu, tak to musím dotáhnout do konce.

Našel jste nové přátele v kurzu?

Ano, byly jsme dobrá parta, doposud se scházíme, nejvíc s Denisem a Monikou.

A tady v Praze pracujete kde?

Na Václavském náměstí 15, ve squashovém a horolezeckém centru, jsou tam také masáže.

A k zaměstnání také podnikáte?

Ano, ve Velvarech ve zdravotním středisku mám pronajatou masérnu.

Dodělával jste si nějaké doškolovací kurzy?

Reflexní masáž a teď mám v plánu ještě mobilizaci žeber a v rámci ušetření svých zlatých rukou se chci naučit pracovat s lávovými kameny. Práce maséra není snadná, především pokud to člověk chce dělat pořádně, a lávové kameny Vám práci hodně usnadní. Dneska jsem měl čtyři chlapy, zítra šest a v pátek jen tři, protože jdu na ryby.

Takže k Vám chodí hodně lidí?

Ano, já mám vlastně na měsíc úplně plno.

A to děláte nějaké akce, nebo se už lidé naučili chodit?

Ne, já jsem na začátku udělal kobercový nálet s letáky, dal jsem to do zpravodaje, nechal jsem to vyhlásit rozhlasem a tak podobně. A od té doby to jede, víceméně. Mám 40 lidí, kteří chodí pravidelně, to už Vám bohatě pokryje celý měsíc.

A na co lákáte zákazníky?

No hlavně na cenu a taky to je na vesnici, kde není tolik možností.

Co vše bylo potřeba pro zřízení vlastní masérny?

Já jsem si všechno dělal sám, od vymalování po vybavení, jediné, co místnost naštěstí měla, bylo umyvadlo a WC.

Co pro Vás bylo nejtěžší při jejím zřizování?

Tam nebylo nic těžkého.

Ani to se rozhodnout? Strach z toho že investuji a lidi nebudou chodit, ...

No, já měl bohaté zkušenosti, od roku 1989 jsem otevřel celou řadu obchodů. A navíc mi nějaké peníze zbyly, tak mě to moc netrápilo. Kdybych si měl brát půjčku, tak bych se asi nad tím víc rozmýšlel.

Takže zřízení masérny jste si financoval sám?

Ano, získání dotace od úřadu bylo tak komplikované, že jsem se těch pár korun vzdal.

Co by se dalo zjednodušit při zřizování vlastní provozovny?

No, určitě to vyřizování dotací. Já tedy chápu, že by tam potom byla spousta lidí, kteří by žádali o všechno, ale myslím si, že základní věc je, že ten člověk je tam vedený s nějakým problémem. A ta komunikace mezi úřadem a žadatelem není zrovna ideální. Myslím si, že ten systém je hodně nedokonalý a zbytečně se otravují lidi, kteří jsou na tom špatně a snaží se něco udělat. A to není jenom u postižených, ale i u zdravých. Těm, co chtějí něco dokázat, jsou zbytečně házeny klacky pod nohy.

Jaká je Vaše představa budoucnosti? Čeho byste chtěl dosáhnout?

Představuji si, že do pěti let pomůžu partnerce splatit hypotéku na dům a pak budu odpočívat, ryby, pivo a tak. Navíc to už mi bude šedesát a budu na to mít nárok.

4.4.2. Kazuistika – chráněné pracovní místo

Touto kazuistikou bych chtěla přiblížit příběh muže, který měl problémy se zrakem od dětství, ale v současné době se mu zrak zhoršil natolik, že vidí jen obrysy.

Rodinná anamnéza

Matka

Rok narození – 1946

Vzdělání – vysokoškolské

Otec

Rok narození – 1943

Vzdělání – vysokoškolské

Bratr

Rok narození – 1970

Vzdělání – vysokoškolské

Osobní anamnéza

Rok narození – 1965

Vzdělání – vysokoškolské magisterské

Zaměstnání – chráněná dílna ve středisku Dědina

Dětství a dospívání

Pan P. měl se zrakem problémy už od dětství, docházel k očnímu lékaři a vada byla korigována pomocí brýlové korekce, která byla dostačující. Ovšem prognóza zrakové vady nebyla dobrá a zrak se postupně horšil. Pan P. vystudoval gymnázium v Rychnově nad Kněžnou a pokračoval studiem vysoké školy pedagogické v Hradci Králové, kde bydlel na koleji. Vzhledem ke zrakové vadě byla panu P. přiznána modrá knížka, proto nemusel na povinnou vojenskou službu.

Zaměstnání

Pan P. po ukončení vysoké školy nastoupil jako učitel základní školy v Rychnově nad kněžnou, kde učil dějepis a zeměpis. Bohužel po dvou letech byl nucen vzhledem ke zrakové vadě školství opustit. Nebylo možné uhlídat velké množství dětí a také s opravováním psaného textu měl pan P. problémy.

Po ukončení zaměstnání začal pan P. podnikat, pořídil si malou trafiku. Podnikání trvalo několik let a přelilo se částečně do období, kdy pobíral invalidní důchod, ten pan P. pobírá od roku 1993.

Vzhledem ke zhoršujícímu se zraku musel pan P. podnikání ukončit. Několik let žil v domě společně s rodiči. Vzhledem ke špatné dopravní dostupnosti a zhoršení zraku pan P. nikam nejezdil, neměl žádné koníčky, do města se dostal pouze za doprovodu kamarádů na nákupy a do restaurace.

Středisko Dědina

V roce 2009 se pan P. dozvěděl z rádia o středisku pro nevidomé Dědina. Chtěl se naučit psát na klávesnici počítače a zažádat si o něj. Bohužel v blízkosti bydliště žádná možnost nácviku nebyla, a jak pan P. řekl, hledal něco s bydlením především kvůli změně prostředí.

Do střediska nastoupil v lednu 2010 na sociální rehabilitaci především kvůli nácviku psaní na klávesnici PC. Postupně mu sociální pracovnice ve středisku pomohla vyřídit žádost o nový počítač s hlasovým výstupem, se kterým se poté ve středisku naučil pracovat.

Pan P. ve středisku zjistil, že i když nevidí, není potřeba být celý den zavřený doma, našel si nové sociální kontakty a volnočasové aktivity. Po nácviku práce s počítačem se mu tedy nechtělo odcházet z Prahy, kde má mnohem více možností než v Rychnově nad Kněžnou. Dokončil tedy program sociální rehabilitace a přešel na sociálně terapeutické dílny, v rámci kterých si vybral rekvalifikaci v košíkářské dílně.

Po ukončení rekvalifikace měl pan P. vyjednanou práci v okolí svého bydliště. Pracoval by doma a práci by mu dovážela jedna nezisková organizace, která zřizuje tento typ podporovaného zaměstnání. Panu P. se ovšem zpět domů moc nechtělo, proto byl rád, když se od září 2013 uvolnilo pracovní místo ve středisku Dědina a bylo mu nabídnuto.

Pan P. tedy od září pracuje ve středisku a zde i bydlí, na víkendy jezdí velmi málo, většinou jen na Vánoce a letní prázdniny, kdy je Středisko zavřené. Pan P. je zcela soběstačný a o víkendech se účastní závodů v kuželkách, kde získal druhé místo v Českém poháru.

V současné době se pan P. bude stěhovat. Na základě podání žádosti na městské části Praha 8 mu byl přidělen byt v domě s pečovatelskou službou. Jak sám říká, doma by do domu s pečovatelskou službou nešel, protože se jedná o malé město a všichni by ho pomlouvali. Do budoucna by pan P. chtěl zůstat v Praze, především kvůli anonymitě.

Služby

V současné době pan P. využívá služeb střediska Dědina a do budoucna bude využívat služby domu s pečovatelskou službou, podmínkou nájmu je využívání třech služeb.

5. Péče o osoby se zrakovým postižením ve stáří

Toto věkové období má své specifické charakteristiky. Především se jedná o zhoršování zdravotního stavu, vzhledem k většímu počtu nemocí, společenskému a ekonomickému postavení lidí ve společnosti. Zvláštní pozornost si zaslouží kombinace poškození zraku a dalších funkcí (např. poškození sluchu, zhoršování pohybových a mentálních schopností, ...). Polymorbidita zhoršuje rehabilitaci zraku a přispívá k závislosti klienta na svém okolí.

5.2. Tyflorehabilitace ve stáří

Jesenský (2007) uvádí gerontagogiku jako vědní obor zabývající se vzděláváním seniorů. Význam tohoto vědního oboru vidí vedle gerontologie a geriatrie, které jsou v dnešní době velmi rozvinuté. Dalším faktorem podporujícím nutnost gerontagogiky je existence Univerzit třetího věku.

V tomto období dochází k přiblížení hendikepovaných s intaktní skupinou, zároveň s tím dochází k nárůstu skupiny hendikepovaných. Ve vzniklé skupině musíme tak jako u skupiny zrakově postižených v produktivním věku rozlišovat problémy osleplých a již stabilizovaných klientů. Je třeba vzít v potaz fakt, že změny v životech klientů je mohou provázet 20 - 30 let, proto je rehabilitace nezbytná.

V přístupu ke zrakově postiženému seniorovi hraje hlavní roli ucelenost, kterou Jesenský nazývá komprehenzivní gerontagogikou hendikepovaných. Gerontagogika vychází z komprehenzivní rehabilitace v produktivním věku, navazuje na ni a v mnoha ohledech se shoduje, ovšem obsahuje mnoho rozdílů vzhledem k věku klienta.

Jesenský (2000) uvádí čtyři základní strategie komprehenzivní gerontagogiky hendikepovaných:

- Působení na jednotlivce a celé skupiny
- Působení na partnery a rodinu
- Působení na intaktní společnost
- Součinnost s odborníky jiných oborů a profesí

Pro práci se seniory je třeba brát v potaz stáří a zdravotní kondici klienta. Jednotliví autoři uvádějí různé dělení stáří. Světová zdravotnická organizace rozděluje stádia stáří následovně:

- Rané stáří – 60 - 74 let (také třetí věk 1. stupně)
- Vlastní stáří – 75 - 89 let (také třetí věk 2. stupně)
- Dlouhověkost – 90 a více (také třetí věk 3. stupně)

V potaz musíme také brát druhy věkového rozdělení, například matriční, kalendářní a funkční věk. Funkční věk se vzhledem k nemocem klienta nemusí shodovat s věkem kalendářním. Stejně tak se kalendářní věk nemusí shodovat se sociálním nebo psychickým věkem. Proto je nejvhodnější tyflorehabilitaci a další služby přizpůsobit funkčnímu věku klienta.

Věku a funkčním dovednostem by se měla přizpůsobit i forma péče o klienta, která má několik rovin:

- Domácí – patří sem domácí ošetrovatelská péče (home care), tuto službu zajišťuje celá řada agentur. Agentury poskytují nejen zdravotní, ale také sociální služby. Samotná služba je kombinována s péčí rodiny nebo jiných dobrovolnických skupin a je vázána na péči lékařů (řídí se jejich instrukcemi).
- Ambulantní – prováděna především na geriatrických ambulancích, ty u nás existují při některých geriatrických centrech v nemocnicích. Zde se jedná o spolupráci lékaře, sestry a sociálního pracovníka.
- Nemocniční – tyto služby jsou realizovány především geriatrickými odděleními, gerontopsychiatrickými odděleními, léčebnami dlouhodobě nemocných a hospici.
- Ústavní – zajišťují především domovy pro seniory a denní stacionáře. Zpravidla poskytují sociální služby doplněné o služby lékařů. (Jesenský 2000)

V období stáří dochází k zužování životního prostoru především u dlouhověkých klientů. U zrakově postižených je zúžení prostoru ještě patrnější. Osoby v raném stáří většinou navštěvují instituce, které byli zvyklí navštěvovat v dospělosti. Dnes už jsou také velmi rozšířené Univerzity třetího věku jako jedny z mála edukačních zařízení pro seniory. V období vlastního stáří hrají také velkou roli nejen kluby a společenské akce vrstevníků, ale také neinstitucionalizovaná sebevýchova a sebevzdělávání, především u osob žijících izolovaně v domácnosti. (Jesenský 2000)

5.3. Organizace poskytující péči

Senior se zrakovým postižením se může obrátit na služby krajských TyfloCenter a Tyfloservisů, které poskytují péči osobám v produktivním věku (kapitola 4.2) Ty poskytují ambulantní a volnočasovou službu pro seniory. Pokud se senior kvůli komplikacím jiných nemocí není schopen postarat o vlastní osobu a potřebuje stálou pomoc okolí, je zde několik možností, jak tuto situaci řešit. Jednou z nich je péče rodiny v kombinaci s péčí osobních asistentů a ošetřovatelů, tato varianta je nejen finančně, ale také psychicky velmi náročná nejen pro rodinu, ale mnohdy i pro samotného seniora. Druhou možností je umístění do domova pro seniory, v České republice existují pouze dva domovy pro seniory se zrakovým postižením a jejich dostupnost bývá pro rodinné příslušníky velmi obtížná.

5.3.1. Palata

Domov pro zrakově postižené Palata vznikla v roce 1888, byl zřízen Spořitelnou Českou jako zaopatřovací ústav pro slepce neschopné výdělků a vzdělání na počest 40. výročí vlády Františka Josefa. Po vyhlášení Československé republiky se poprvé objevilo v názvu slovo Palata, tak jak je známe dnes. Po roce 1989 se domov pro zrakově postižené Palata stává příspěvkovou organizací Magistrátu hlavního města Prahy.

Palata poskytuje celou řadu služeb, ať už se jedná o služby zdravotním nebo sociální. Veškeré služby domova jsou zpoplatněny. Pokud je klientovi přiznán příspěvek na péči, spadá domovu za poskytování sociálních služeb. Pokud klientovi není příspěvek přiznán, musí si jednotlivé služby hradit sám podle platného ceníku.

Kontakt - Na Hřebenkách 737/5, Praha 5, 150 00

e-mail: servis@palata.cz

www: www.palata.cz

5.3.2. Domov Chrlice

Domov Chrlice byl založen v roce 1921 jako spolek pro zaměstnávání a zlepšení podmínek zrakově postižených. Klienti zde chovali drobná zvířata, pěstovali plodiny a vyráběli drobné výrobky (košťata a kartáče), spolek byl finančně zcela soběstačný.

V současné době centrum sociálních služeb pro zrakově postižené v Brně-Chrlicích poskytuje ubytovací služby s možností trvalého pobytu, odlehčovací služby, a to nejen pro zrakově postižené, ale i pro osoby s jiným druhem postižení nebo s kombinovaným postižením. V domově jsou společně se zrakově postiženými seniory ubytovány také osoby v produktivním věku. Domov Chrlice poskytuje sociálně rehabilitační služby, sociálně zdravotní služby a možnost rekvalifikace na PC.

Kontakt - Chrlické náměstí 2, Brno, 643 00

e-mail: palecek@centrumchrlice.cz

www: www.centrumchrlice.cz

Závěr

Jednotlivé kapitoly práce jsou rozděleny podle věku cílové skupiny. Po legislativním rámci popisují péči a především služby poskytované jednotlivým cílovým skupinám od rané péče po domovy pro seniory se zrakovým postižením.

Z jednotlivých kazuistik a rozhovorů můžeme vyčíst řadu pozitivních, ale také negativních zkušeností s jinak uceleným systémem péče o zrakově postižené. Pozitiva je třeba vyzdvihnout, ale důležitější jsou pro nás negativní ohlasy a nedostatky systému vyplývající z praktického života. Protože jedině sám klient ví, co přesně potřebuje, a od něj se můžeme dovědět, jaké služby v systému chybí a bylo by dobré je zřídit.

Z rozhovorů vyplývá, že služba rané péče funguje poměrně spolehlivě, ovšem tato práce je zaměřena na hlavní město a blízké okolí. Nezkoumá, jak péče probíhá v odlehlejších částech republiky. Jediné, co by bylo vhodné zlepšit, je stálost asistentů a doprovodů. V případě nevidomých rodičů, kteří při výjimečných situacích (například nákup oblečení nebo jiných potřeb pro dítě, výlety, ...) potřebují doprovod, který sice není až takový problém sehnat, ale v případě osobních záležitostí je mnohem vhodnější stálý asistent, se kterým si klient vytvoří osobnější vztah. O vztahu asistenta a klienta píše podrobněji Bc. Daniela Töpferová ve své diplomové práci.

V oblasti vzdělávání můžeme pozorovat trend integrace dětí se zrakovým postižením do škol běžného typu. Nemyslím, že integrace je špatná, ale nejsem zastáncem integrace za každou cenu. Pokud žák není schopen zvládat školní výuku podle daných osnov, nemá cenu ho zbytečně stresovat a zatěžovat třídu jako celek. S častou integrací ale souvisí úbytek žáků na speciálních školách pro zrakově postižené, tento stav řeší každá škola po svém, funkčnost a praktický dopad na vzdělání zrakově postižených ale bohužel pocítíme až za několik let.

Bohužel systém integrace není dokonalý a je třeba ho stále zlepšovat. Co by opravdu pomohlo nejen rodičům, ale také školám, je půjčovna učebnic a pracovních sešitů pro základní, ale i některé střední školy (například gymnázia). Tisk knih v bodovém písmu je velmi drahá záležitost, bohužel některé předměty nelze absolvovat s počítačem s hlasovým výstupem a tištěná kniha je zde nezastupitelná. Někdy si knihy financuje rodina sama, ale bohužel se jedná o velmi drahou záležitost, proto je potřeba najít sponzory nebo zažádat o státní granty. Bohužel v těchto případech je kniha součástí inventáře školy a je velmi komplikované tak drahý majetek z inventáře vyřadit a poskytnout knihy jinému dítěti na

jiné škole. Na jednotlivých školách není tolik nevidomých žáků, aby si učebnice mohli předávat, a také obsah učebnic se velmi často mění, proto je velmi malá pravděpodobnost že knihy na škole, která je pořídila, ještě někdo využije. Proto by tento problém mohla řešit určitá forma půjčoven učebnic s celostátní působností.

S dalšími problémy při vzdělávání se potýkají nevidomí rodiče se zdravými dětmi, vzhledem ke zrakovému hendikepu nemohou dětem kontrolovat písemné úkoly ani jim s nimi pomáhat. Zde záleží na přístupu učitelů a školy, například zřízení doučovacího kroužku po škole nebo pomoc pedagoga ve školní družině.

U osob se zrakovým postižením v produktivním věku nastává problém při shánění zaměstnání, bohužel je to dáno i celkově vysokou nezaměstnaností. Vzniká sice řada projektů věnujících se zaměstnávání, bohužel se jedná pouze o projekty na dobu určitou. Vhodné by bylo zřizování chráněných dílen s odbytem výrobků, ale vzhledem k naplněnému trhu takovými výrobky je potřeba vymyslet něco zcela originálního.

Poslední překážkou, se kterou se nevidomí setkávají, je složitost získávání finančních dotací při zřizování vlastních provozoven. Úřední postup je tak složitý, že řadu žadatelů odradí a raději jsou registrováni na úřadu práce a pobírají příspěvky v nezaměstnanosti.

Doufám, že tato práce poslouží nejen jako studijní materiál, ale také jako částečný exkurz do problematiky současné péče o zrakově postižené v ČR. A v ideálním případě jako pošťouchnutí pro nadšence při zřizování neziskové organizace, protože v uceleném systému péče je ještě řada bílých míst.

Seznam užitých zdrojů

1. JESENSKÝ, Ján. *Prolegomenasystému tyflorehabilitace a metodiky tyflorehabilitačních výcviků*. 1.vyd. Praha: UJAK, 2007, 665s. ISBN 978-80-86723-49-5
2. JESENSKÝ, Ján. *Uvedení de rehabilitace zdravotně postižených*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1995, 162s. ISBN 80-7066-941-1
3. JESENSKÝ, Ján. *Tyflofogické minimum a základy komplexního zabezpečení zrakově postižených*. 1.vyd. Praha: svaz invalidů, 1988
4. JESENSKÝ, Ján. *Rehabilitace zrakově postižených a způsoby její realizace*. 1.vyd. Praha:AETERNA, 1992, 96s. ISBN 80-900950-1-1
5. JESENSKÝ, Ján. *Andragogika a gerontagogika hendikepovaných*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2000, 354s. ISBN 80-7184-823-9
6. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005, 351s. ISBN 80-7367-002-X
7. VÍTKOVÁ, Marie. *Integrativní speciální pedagogika*. 2.vyd. Brno: Paido, 2004, 460s. ISBN 80-7315-071-9
8. LUDVÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopédie I*. 1vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1988, 70s.
9. LUDVÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopédie II*. 1vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, 70s.
10. LUDVÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopédie III*. 1vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1991, 78s.
11. OPATŘILOVÁ, Dagmar, VÍTKOVÁ, Marie. *Speciálně pedagogická podpora dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami mimo školu*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 258s. ISBN 978-80-210-5693-0

12. BARTOŇOVÁ, Miroslava, VÍTKOVÁ, Marie. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami VI*. 1.vyd. Brno: Paido, 2012, 332s. ISBN 978-80-7315-235-2
13. SMÝKAL, Josef. *Hovory s rodiči o výchově nevidomého dítěte*. 1.vyd. Praha: Svaz invalidů, 1988
14. SMÝKAL, Josef. *Výchova nevidomého dítěte předškolního věku*. 1.vyd. Praha: Svaz invalidů, 1986
15. KVĚTOŇOVÁ, Lea a kol. *Cesty k inkluzi*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2012, 167s. ISBN 978-80-246-2086-2
16. Listina základních práv a svobod
17. Zákon č. 472/2011 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
18. Zákon č. 155/1995 Sb. O důchodovém pojištění
19. Zákon č. 187/2006 Sb. O nemocenském pojištění
20. Zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách

Internetové zdroje

Raná péče EDA. [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: www.ranapece.eu/praha

Asociace pracovníků rané péče. [online]. [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <http://www.aprp.cz>

Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky. [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.teiresias.muni.cz/>

Středisko pro podporu studentů se specifickými potřebami ELSA. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.elsa.cvut.cz/>

Laboratoř Carolina. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://carolina.mff.cuni.cz/>

Škola Jaroslava Ježka – školy pro zrakově postižené. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/>

Základní škola pro zrakově postižené. [online]. [cit. 2014-01-22]. Dostupné z: <http://www.skolazrak.cz/>

Gymnázium pro zrakově postižené a Střední odborná škola pro zrakově postižené. [online]. [cit. 2014-01-18]. Dostupné z: <http://www.goa.brailnet.cz/>

Konzervatoř Jana Deyla a Střední škola pro zrakově postižené. [online]. [cit. 2014-01-18]. Dostupné z: <http://www.kjd.cz>

Střední škola a Mateřská škola Aloyse Klara. [online]. [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: <http://www.spsaklara.cz/>

Centrum podpory studentům se specifickými potřebami. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: <http://uss.upol.cz/centrum-pomoci-hendikepovany>

Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR. [online]. [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/>

TyfloCentrum. [online]. [cit. 2014-0-15]. Dostupné z: <http://www.tyflocentrum.cz/>

Tyfloservis, o. p. s. [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.tyfloservis.cz/>

Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o. p. s. [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://www.dedina.cz/>

OKAMŽIK - sdružení pro podporu nejen nevidomých. [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.okamzik.cz>

Sbírka Bílá pastelka. [online]. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: www.bilapastelka.cz

Sbírka Světluška. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://svetluska.centrum.cz/sbirka.phtml>

Palata - Domov pro zrakově postižené. [online]. [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: www.palata.cz

Entrum sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením v Brně-Chrlicích. [online].
[cit. 2014-03-25]. Dostupné z: www.centrumchrlice.cz